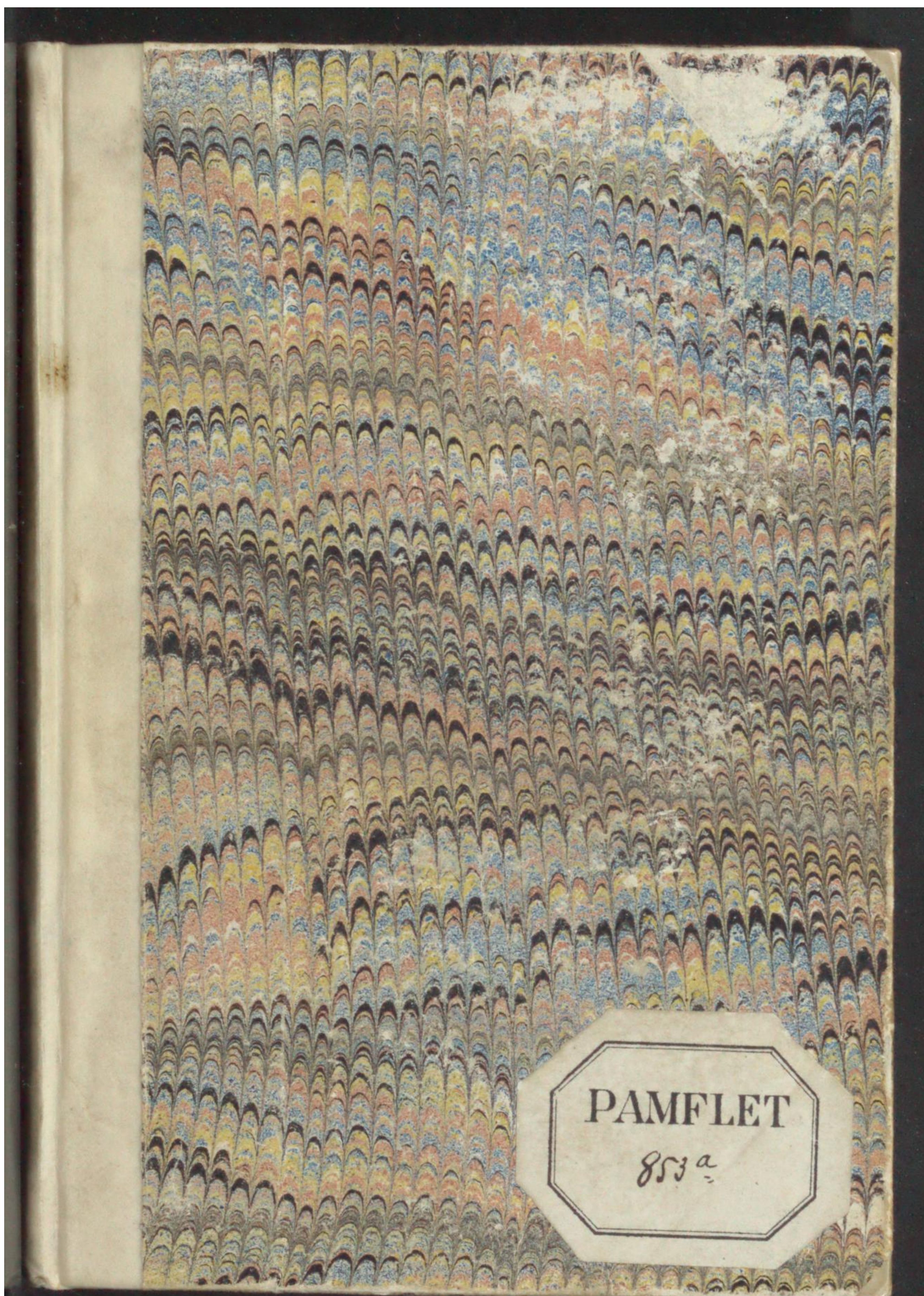

PAMFLET
853a

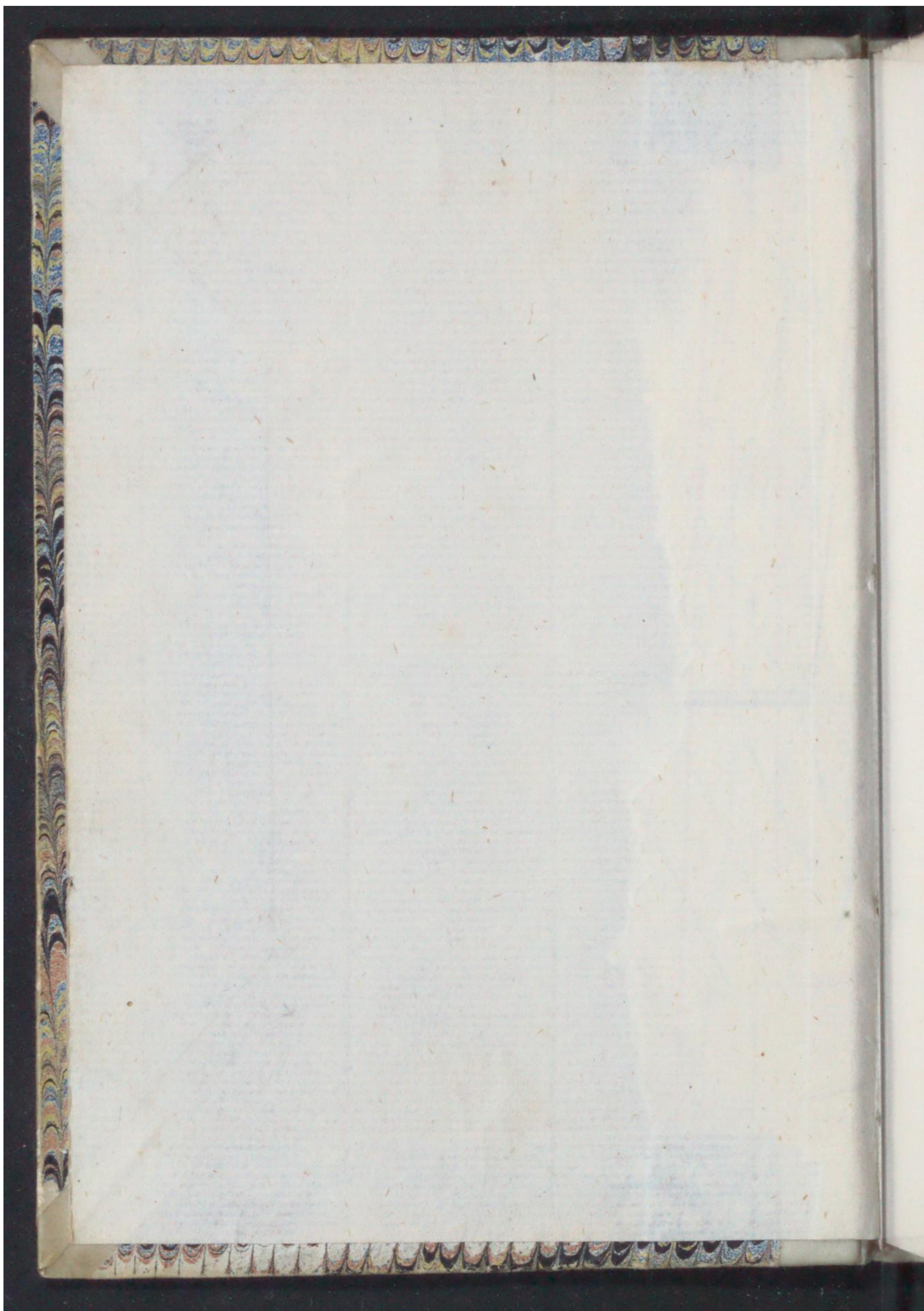
De bebegeringhe van Berghen opden Zoom.

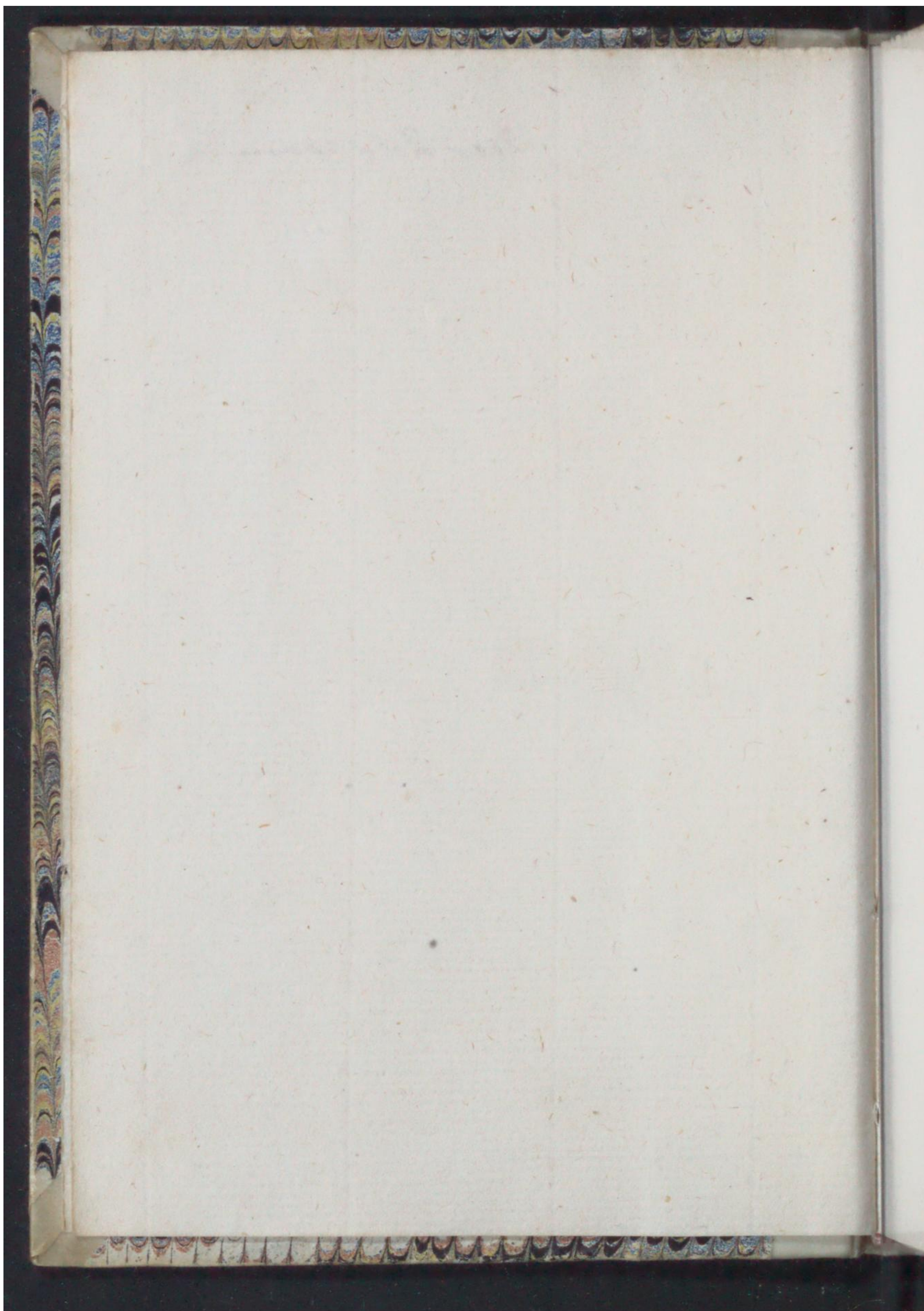

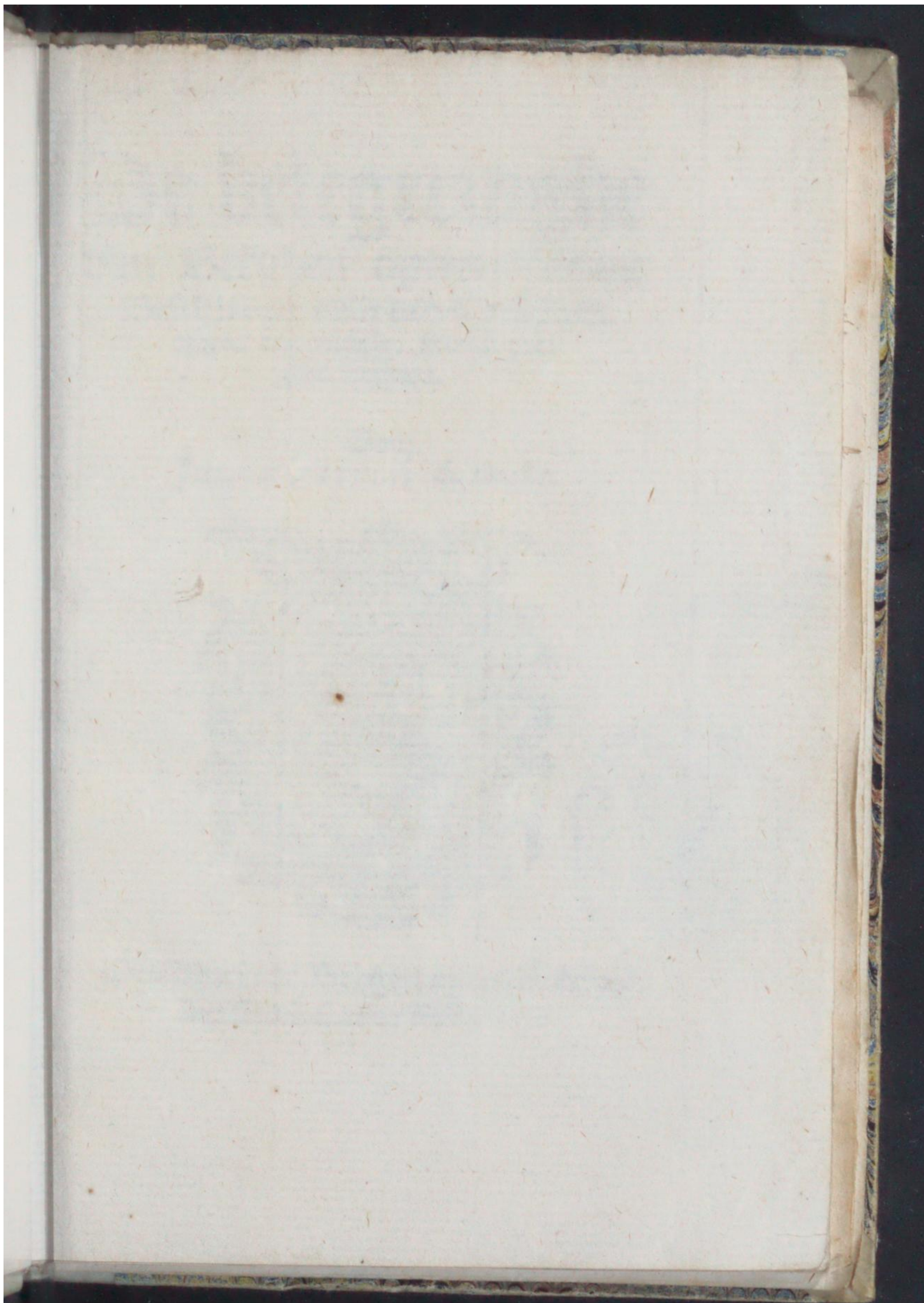

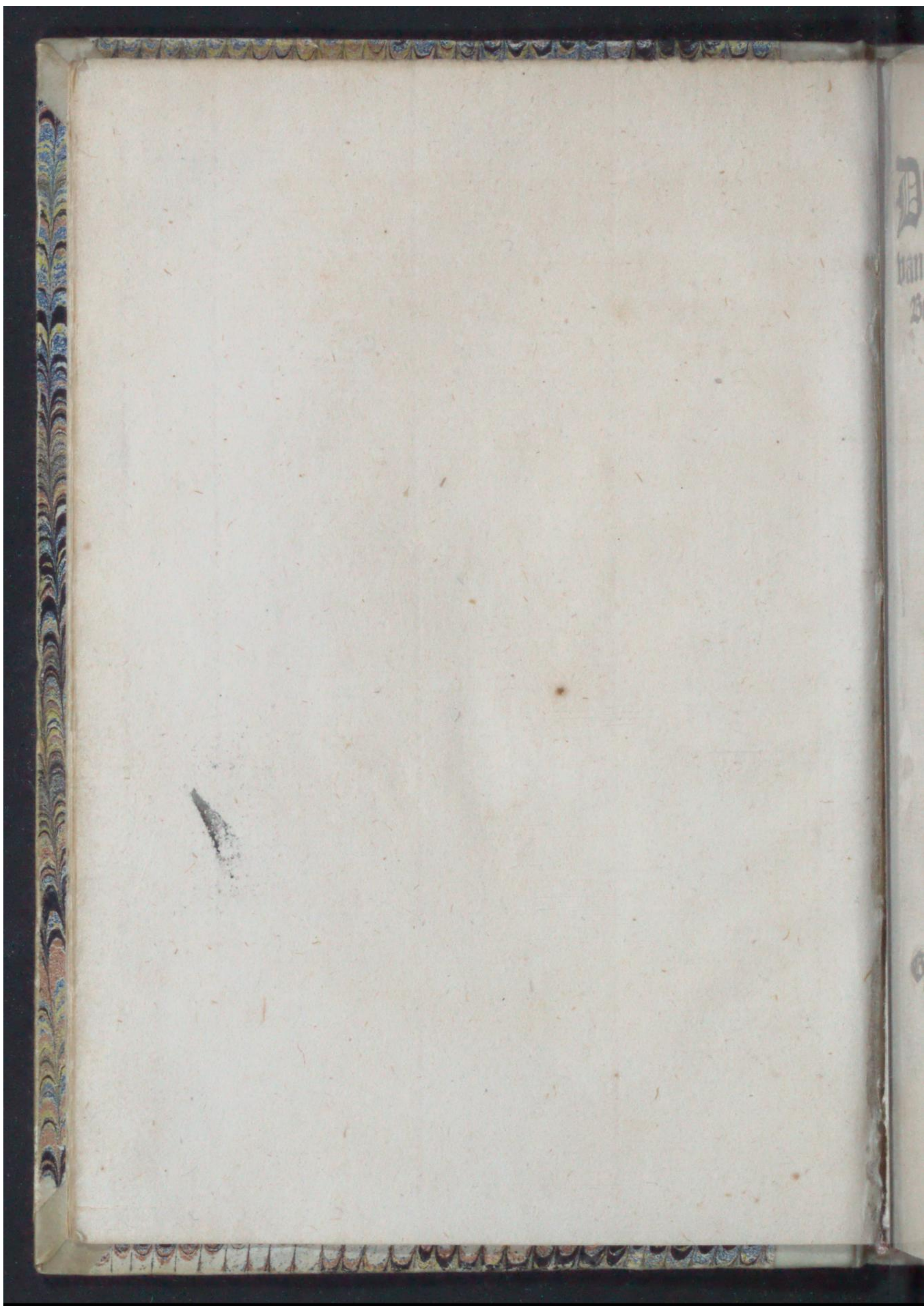

Zeer Zeldzaam.

De belegeringhe van Berghen opten Zoom: Beschreven, ende den Eersamen Raedt der voorsz. Stadt toe-ghe-eyghent.

Door
JACOB BASELIS de Ionghe.

Ghedruct tot Bergen opten Zoom, By Jacob Canin, Anno 1603.

Aende E. wyse / voor-
sienige seer discrete Heeren /
Mijn Heer Elias de Lyon Drос-
saert ende Schoutet / Govert Willemsz / eñ
Geeraerdt Moermans Burghmeesters /
mitsgaders Schepenen / Rentmeesters
ende Raedt der stede Berghen
opten Zoom.

MYn Heeren / het is gheleden xiiij. iaer / dat ick dit cleyn boecxkẽ van het belegh der stadt Berghen / in Latijn beschreven eñ uwe E. Alsdan gheschoncken hebbe. Ghelijck het oock tot noch toe op de Secretarie heeft gerust / alwaer het bycants vergeten was / emmers van my / die op het selfde niet meer en dachte / tot dat de gheleghentheyt sick heeft aengheboden van uwer E. teghenwoordighen Drucker. Want alsomen vast metten selfden handelde van het gene men eerst soude

moghen drucken/ist so heel vremt
niet gheoordeelt / dat den eersten
druck binnen Berghen yet van
Berghen int licht gheven soude.
Ende want voor de hant niet en
was/quam eenigen in den sin het
Historijken/dat t'anderen tijde vā
my (als geseght is) was gheschre-
ven. Maer mits het so heel cleyn
was/ wert oock ghesproken van't
selfde te vermeerderē / ende voorts
te beschrijven / al het gene vā eeni-
ghen ghewichte binnen dese stadt
mochte wesen gheschiet/tot op de-
sen teghenwoordighen tijdt toe.
T'welcke voorwaer / mijns oor-
deels/soude geweest zijn een heer-
lick werck/ overmits dat (geduy-
rende dese oorlogen) onse stadt al-
tijt Frontiere geweest is / eñ meer
als andere gesiē eñ wtgestaē heeft/
t'en aensiene vande lanckduyrichz
der voorsz. oorloghe eñ groote ver-

schepdenthept van saken die voor gevallẽ zijn. Maer want sulcx eenen langerẽ tijt hepschte/ eñ dat ic mede liever hadde met wat cleyns (ghelijckmen seght) te proeven eñ te versoecken/ wat de sinnelichept der menschen van sulcken voornemen soude oordeelen. Is het Latijnsch (in Februario lestleden) gedruct geworde / so het over de xiiij. Jaren by my was gestelt/ eñ uwer E. overgegeven/ sonder eenige vermeerderinge. Doch also ondtusschen seer vele wenschtẽ in duytsch te mogen sien / t'gene in onse belegeringe was gepasseert/om de gedachtenisse daer vã te vverfschen/ dewijle sy het Latijn niet en verstondẽ. Hebbe ick met een rasche penne bestaen het Latijn te vertalen/niet teghenstaende mijne veelvoudige nootsaken /die my in dese weynige dagẽ/ binnen welcke d'over-

versettinge t'samen eñ geschrevẽ/ eñ gedruct is geworđẽ / noch meer dan op andere tijdẽ met menichtẽ zijn voorgevallẽ. Jck hope/ mijne Heeren/ dat desen mijnẽ geringen arbeyt/ uwe E. niet en sal onaengenaẽ wesen/ gelijc het Latijnsche naer uwer E. goede discretie / met so goedẽ herte van uwe E. is ontfangen / alst wel van my dienstelic is aengebodẽ. Jndiẽ het nu heden ofte morgẽ uwe E. belieft yet wat meer (desen aengaende) gedaen te hebben / sullen my altijt tot haren dienste (na vermogen) van herten willich eñ bereyt vinden. Desen 10. Martij 1603.

Uwer E:

hertwilligen dienaer

Jacob Baſelis de Jonghe.

Aen den goetwillighen Leser,

DAt deel vanden Lantbegrijpe / goetwillighe Leser / in welcke de stadt Berghen gebout is/wert den Zoom genaemt/ gelijck blijct wt eenige oude Rentbrieven/ die spreken op dit ofte dat stuck lants / gelegen inden Zoom by Bergẽ. Daer van ist dat onse stadt den bynaem heeft van opten Zoom/niet na eenige Riviere/ die also soude ghenaemt zijn. Over sulcx missen grootelicx eenige Lãtkaertẽ/die de Vaert (welcke binnẽ mans gedencken eerst gegravẽ is/ om den turf wt de moeren bequamelick na de stadt te brenghen) de Zoom fluvius teeckenen / waer door eenighe meenen/ dat de stadt vande voorsz. Riviere den naem hebben soude. Ontrent dese stadt

en is

en is noyt Riviere geweest so ghe-
naemt/ende de stadt heeft altijt so
geheeten/ghelijck sy nu doet/ oock
eermen opt dochte die Vaert te
graven. Buyten de stadt heet-
men't de Vaert / ende daer lancx
het water vande voorseyde Vaert
door de stadt inde havē loopt/wert
de Moergribbe gheheeten. Hier
van hebbe ick u kortelick wil-
len onderrichten. Nemet int
goede ende vaert
wel.

De belegheringhe van Bergen opten Zoom: Beschreven / eñ den eersamen Raedt der voorsz. stadt toegheeyghent/ door *Iacob Baselis de jonghe.*

VVAnt mijn voornemen is de belegeringe van Bergen opten Zoom te beschrijvē / sal ick der selver gheleghentheyt ende standt (also die weynighe jaren te vooren gheweest/ eñ nu tegenwoordich is) cortelick overloopen: Dewijle sulcx (mijns achtens) van mijn voornemen niet vremt / ende uwe E. mijn Heeren (welcken ick desen mijnen gerijnghen arbeyt toe-eygene ende schencke) niet onaengenaem wesen sal.

Berghen opten Zoom dan is een stadt s'Hertooghdoms van Brabandt/welcke de voornaemste eñ eerste is vande seventhiē Nederlantsche Provinciē: Was eertijts een Heerlichz/maer is Anno 1533 van Keyser Karel de Vijfste vereert metten name van Marc-

graefschap. Is d'eerste stadt diemen ter slinckerhandt laet ligghen / soo men van Roomerswael ende Tholē (steden van Zeelandt) naer Antwerpen varen wil. Is gheweest een treffelicke Coopstadt / niet alleē ten tijde van onse Voor-ouders / nemaer ooc by mans gedenckē / inde welcke de Spaengiaerts / Francoysen / Oosterlinghen / Enghelschen / ende Schotten haren handel dreven. Is gheleghen int midden vande machtichste Provincien van Nederlandt. Ick meene Brabrant / Vlaenderen / Hollant ende Zeelandt. Want van d'eerste is sy gheen slecht deel selve: zijnde maer ses uren gaens van Antwerpē / twelcke hier te lande de treffelickste Coopstadt is van allen. De andere drye heeft sy int ghesichte / te weten / Vlaenderen int Suyden Hollant int Noorden / ende Zeelant int Westen. Daer is oock mede een seer bequame Haven / die het Suytlandt van het Noortlant scheydende / (want alsoo heeten wy het landt dat van weer-syden de Haven light) / aen die cromte welcke maer vyf hondert vijf ende dertich voeten vande stadt en is / naer t'Oosten sick draeyt ende in twee armen gespleten zijnde den Ham maeckt / ende alsoo in de stadt loopt.

Den arm die int Suyden is / dient den Water-meulen / ende de Soutketen / die nu

inde

inde stadt ghetimmert zijn. Ende die int Noorden is / maeckt de Haven binnen der stadt. Dewelcke binnen haren binnensten ommeloop wijdt is thien duysent een hondert eñ lxxv. voeten sonder de bolwercken. Heeft eenen hoogen aerden Wal/ eñ rontom grachten. Is oock voorsien teghen het overvallen/ op sommighe plaetsen met Hekelwerck / (twelck men pallesaden noemt) op andere met levende doorn haghen/ ende op andere plaetsen met ghemerste muyren/ staende boven op den wal. Daer zijn ooc vele nieuwe aerden bolwercken gemaeckt tot bescherminghe der stadt. Ende al ist datse nu deerlick is mismaeckt / door het afbreken van seer vele schoone huysen / heeft niet te min noch bovẽ de duysent die woonbaer zijn. Daer zijn oock noch sommige die niet heel ter neder en zijn ghevelt / maer en connen niet bewoont werden / door dien dat deuren / vensters ende de solderinghen al wtghebroken zijn. Heeft seer schoone heerlicke huysen / wijde straten / ruyme marcten: Te weten de Groote marct / de Visch-marct/ ende de Coorne marct. Daer is ooc een seer schoone Kercke/ van eyndts t'eynde overwolven.

Het Hof van de Marcgrave is een groot cieraet voor de Stadt. Het Rijcke Nonnen Clooster is verandert tot een Gast-huys:

Want het Gast-huys dat buyten pleeght te wesen / is met alle de andere Ghestichten (die buyten waren) door de oorloghe verwoest.

De Marcgrave Jan van Berghen / na Spaengien aenden Coninck Philips ghesonden zijnde vande Staten van Nederlant indē jare 1566. om te versoecken moderatie ende versoetinge vande Placaten aengaende het dooden van die vande Religie / en is met zijnen metghesellen/ de Heere van Montigni noyt levendich wederghekeert: Men seght/dat hy door bevel des Coninckx vergeven is. Het doode Lichaem is tot Bergen gebracht. Na zijn doot / zijn de sakē vā Berghen in verloop gecommen. Want de Weduwe (om d'Inquisitie van Spaengien te behaghen) heeft bestaen de Gheloovighe te vervolgē / doende herdoopen der selver kinderen eenmael by de Dienaren des Woorts ghedoopt/ d'eene bannende / d'ander doodende/ sommighe tot afval ende versakinge dwinghende. Doch heeft even-wel Duc d'Alve den Tyran niet connen vermerruwen : Welcke alle den huysraet vant Hof/ (die bycants een Coninckx goet weert was) heeft vercocht / ende alle d'incomsten vant Marcgraefschap(die boven maten vele waren) aengeslagen. Want boven het Marcgraefschap van Berghen/ in het welcke zijn

xvij. Dor-

xvij. Dorpen/ drye Sloten /mitsgaders den Ruyghen-hil (daer nu Willemstadt van de Prince van Orangien ghebout ende na zijnen naem ghenaemt is) hadde de Marcgrave noch het Graefschap van Walheym gelegen in Wals-Brabant. Welcke alle door den Vredehandel van Gent / den Erfgenamen zijn wedergekeert. Den hoogenvloet die was snachts den 2. Novembris indẽ jare 1570. heeft het Suytlant van zijne Dijckẽ berooft: Sulcx dat de Zee het geheele vlacke lant/ twelck tusschen het vaste landt ende de haven light/ alle daghe bevloeyende/ nu/ gheduyrende dese oorloghe/ de stadt wel soo goeden dienst doet / als sy te voren by tijde van vrede quaden gedaen heeft.

Inde eerste inlandtsche Oorloghe was Berghen met de Spaengiaerts: op welcken tijt het seer scherp hielt dat de Zeelanders de stadt niet onversiens in en namen. Want sommighe van haer waren alreede aen de Suyt-meulen al over stadtsmuyren. Eñ in dien niet sekerẽ eenẽ Italiaen vã het garnisoen/ haer en hadde ontdect / also hy de ronde dede / soudẽ ongetwijffelt de stadt hebben ingenomen. Haren aenslach hier door gebrokẽ wesende / zijn wederom na hare scheppen gekeert / die inde Schelde laghen/ twee vanden haren doot ghebleven ende eenighe gequetst zijnde / latende mede hare leerẽ aen

de stadtsveste/ met welcke sy opgeclommen waren.

Wt onse haven ginck t'zeyle die Vlote / welcke voor het laetste Middelburch ontsetten wilde / alsoot vande Prince van Oranien hart belegert ende ten wtersté gebracht was / ende die door bevel van zijne Extie. onder t'beleyt vã Lowijs Boisot/Admirael van Zeelandt (die mede Leyden hadde ontset) niet verre van Roomerswael is gheslagen op den tweeden dach van Januarius inden jare 1574. Maer alsoo den achsten Novembris inden jare 1576. binnen Gent den vrede tusschen de Staten van Nederlant was ghemaect / ende Don Jan van Oostenrijck den Crijch hernam / is de stadt ghecommen onder t'ghebiedt vande Heeren Staten / door dien de Hooch-duytschen / welcke by den Spaengiaert daer in geleyt waren/ haer aende Heere van Champigni/ broeder vandẽ Cardinael Granvelle/ overgaven. De Duytschen hadden het slot van Wouwe met ontrent veertich mannen beset. Dit heeft Elias de Lion (die doen Ritmeester was) s'mergẽs vroech verrascht ende inghenomen / ombrenghende alle die daer in waren / wtghenomen eenen sekeren soldaet / die naect wt zijn bedde ontsprongen zijnde / binnen Berghen gecommen is/ ende heeft zijn spitsbroeders de sake (soose ghe-

schiet

schiet was) verhalende geene cleyne vreese aenghejaecht.

Champigni dese gelegentheyt waernemende /heeft zijn volck / twelck hy in geen sonderlinge menichte van Antwerpē gebracht hadde/met groot gerommel eñ ghedommel van trommelen / den gheheelen nacht vant Bersche bosch na t'Bagijn hof gints ende weder doen trecken/suler dat de Duytschen meenden/gheheel Nederlant was wtghelaten om haer te commen beleghеren. Alst nu dach ghewordden was / siende een groote menichte van schepen/die van ende na Antwerpen voeren met haer koopmanschap/ maken sy haer selven wijs/ dat het al Oorloch schepen zijn / ende datmen haer beyde te water ende te lande omcinghelen wilde: Eñ allerhande gevaerlichеden haer-selvē inbeeldende crijgen sy mede groot achterdencken van de burgherie. Ondertusschen is in stadt gecomen eenen Jacob de Vos burgher van Berghen / die hem seer wel heeft gequeten. Hy maecte de macht van Champigni seer groot / ende dat wat vele meer dan het was: seggende / Indien sy haer niet stracx over en gavē/dz het met haer al gedaē was: dat Champigni vast besich was met alle de dijngen te bestellen / die noodich waren om de stadt van alle canten aen te vallen ende te bestormen: Dat hy ghesonden was

om haer te waerschouwen/ Toe te sien/ met haer leven niet te spelē/ ende haerselven niet te verroeckeloosen: Ende niet willende selfs een ooghenblick haer vergunnen / om ghemeen te houden ende te raetslaghen/ nemaer hem houdende ghelijck of hy stracx weder ter stadt wt wilde/ heeft de Duytschen (die alreede meer als ghenoech verslaghen waren) soo beangst ende benaut/ dat sy Focker haren Overstten/ de stadt ende alle hare wapenen in handen van Champigni hebben over-ghegheven/ sonder selfs eenich teergelt te ontfanghen om weder na haren heym te keeren.

Na den Vrede-handel van Gent / hadden die vande ghereformeerde Religie eerst heymelick/ ende daer na opentlick / met ooghenluyckinge vande Staten/ ja met toelatinge ende inruyminge van kercken begonnen te predicken/ heel Brabant ende Vlaender over. Dit hebben sy oock eyndelick tot Berghen mede bestaen daer wt dat verscheyden swarichedē zijn geresen. Want also sommige/ voornemelick de Geestelicken/ niet en wilden sulcke Predicatien toelaten/ ende andere wilden datse souden geschieden/ isser veel gekijfs ende verschils onder de burgers ontstaen.

Jan van Withem Heere van Berssele/ hadde getrout op den eerstē Januarij 1578.

Margriete vã Merode / die de dochter was vande suster van Jan van Berghen omgecommen (alsoo ghesept is) in Spaengien / ende desselfs erfghenaem. Desen Heere van Berssel was een groot vyant van de gereformeerde Religie: Hadde over sulcx meermaels ghepoogt soldaten inde stadt te brenghen / om de Ghereformeerde de oeffeninge van haer Religie te benemen / eñ de selfde wt de stadt te verdryven. De Geestelickheyt deden oock haer beste / om t'loopende peert (so men seght) de spore te gheven / ende noch meer te doen loopen.

Als nu de Marcgrave / het Capittel / den Pastoor ende andere / anders niet en sochtẽ / dan het weder ontsteken licht des Evangeliums wt te blusschen / ende die vande Ghereformeerde Religie dagelicx dreygden met de vanckenisse / ballinckschap / met ombreughen ende andersins / hebben sy met al haer bitterheydt teghen de Religie te weghe gebracht / Dat / also door last vandẽ Eertshertoghe Matthijas / die hier van aende Magistraet gheschreven hadde / in date vanden xxvj. Septembris 1578. Maer een kercke die vande Religie vergunt was / ende alle d'andere ghehouden wierden vande ghene diemen Catholijcken noemt / de soldaten die (gheduyrende dese verschillen) van de Staten te Berghen in besettinghe ghesonden

den waren/hier wt oorsake ghenomen hebben / om de Kerck-deuren opte loopen / de Beelden te stormen / ende t' Misghewaet te plunderen. Dit is gheschiet den vij. Novembris 1580. Ondertusschen krycht de vyandt Breda in met verraet. Daerom/ om Berghen te versekeren teghen den vyant / wert Lagarde met eenighe vendelen Francoysen (onwetens den burgheren) in ghelaten / door een Hopman ofte twee van de Soldaten die inde stadt waren/met goeden wille (soo men seyde) vande Prince van Orangien. Dit heeft de Marcgrave seer qualick ghenomen/welcken de Francoysen niet min teghen het herte waren als de Gereformeerde.

So nu de Francoysen in muyterie ghevallen zijnde om harer betalinge wille / veel moetwils bedreven / heeft hy sick opt slot te Wouwe begheven. Van hier is hy ghecommen (door t'ingheven van den Pastoor) met den vyandt/die hy tot dien eynde hadde beschreven / om hem de stadt in handen te leveren/ daer toe ghebruyckende den dienst van twee burgers die verraders waren.

Aen de Bagijne-poorte was een sluys/ om t'water van de Vaert (die sommighe verkeerdelick de Riviere-Zoom heeten) in de Grebbe te laten/ in welcke alle de goten van

vande stadt lossen/ om alsoo de vuylicheydt door de haven te doen spoelen. De verraders hebben dese sluys weten op te winden/ (want den eenen was Stadts-timmerman) ende den vyandt hier lancr in stadt te laten. De stadt was zijn/ Indien niet/ ick en weet niet wat vreese dese verraders hadde doen de vlucht nemen.

T'was besproken/datse den vyandt (in stadt zijnde) souden ghebracht hebben aen de Houte-poorte/ die swack was/ ende seer lichtelick conde opgebroken werden: want hier was de Marcgrave met het peerde-volck ende het ander voet-volck. Dese Poorte is den wtganck int Noort-lant geweest/ende wert also ghenaemt/om dat het Hout / dat wt Brabant naer Hollant ende Zeelant plach vervoert te worden/ daer gescheept wert / Nu lichter een bolwerc voor/ ende en wert niet meer ghebruyckt.

Soo nu dese verraders wech loopen ende sick inde Grebbe verberghen / overmits sy ten veel plaetsen overwolvē is/ daer sy onder de huysen eñ straten door-loopt/de vyant/welcke op de koorne-marct stont (die dicht aen dese poorte ende sluys gheleghen is) inde stadt onbekent ende onbedrevē zijnde / en wiste niet waer henē hy t'hooft wenden soude / om na de houte poorte te gaen. Maer hoort hier wat vremts : Onder des

vyants Hopmannen was eenen ghenaemt Bastiaen / ende onder de Francoysen die in de stadt laghen/was oock eenen Hopman so ghenaemt.

Als den alarm aenginck/sekerẽ Fransman die onder desen onsen Bastiaẽ diende/ quam met zijn wapen gheloopen na de Bagijne-poorte om hem te voegen by zijn vendel / t'welck daer de wacht hadde. Dese rochte te comen onder den vyandt/ die op de koorne-marct stont (ghelijck wy gesegt hebben). Ende in Francoys gevraecht zijnde/ wie zijdt ghy? antwoorde/ Soldaet vanden Hopman Bastiaen. Sy meenendẽ eenẽ van dẽ harẽ voor te hebbẽ / die inde stadt bekent eñ bedreven was (dewijle sy sagẽ dat hy van wter stadt by haer quam) vraechden: Waer lanct gaetmen (ick sal haer eygen woorden gebruycken) *A la porte de Hou*. Want also vermijncten sy op hare wijse / de woorden/ *De Hout-poorte*. Hy oot anders nz denckende/dan ten waren zijn metgesellen (gelijck ghemeenelic sulcx in sulcken beroertẽ geschiet) voor *La porte de Hou* /verstaende *La porte de VVou*/ volgt my seyde hy/ eñ bracht haer nz aende Hout-poorte/maer aende Woutsche poorte. Dese was te sterc/eñ en conde niet opgebrokẽ werdẽ mettẽ alaem die sy met gebracht haddẽ/ hoe seer sy oock wrochten. De Frans-man siende wt desen handel/eñ oock door de nat-

tichept

tichepdt van hare cleederen (want sy waren door de vest ghecommen) dat het de vyandt was/heeft sick wech-gepact. Onse soldaten stonden opt loopen. Ja sommighe wierpen haer van boven neder de vesten/ ende liepen naer Antwerpen den Prince van Orangen de tijdinghe draghen/dat Berghen ingenomen was. De cloeckmoedicheydt vanden Hopman Valckenburgh/ die Wacht-meester was gheweest/eer de Francoysen muyteden/ende van sekeren Franschen Hop-man met namen Laleyn / heeft hier ghebleken. Welcke beyde op eenen tijt van verscheyden wegen / met weynighe soldaten den vyandt mannelick zijn aengevallen/den selfden tsamē t'opbreken der poorte verhinderende eñ op de vlucht brengēde. Sulcx dat een groote menichte van de vyandt doot geslaghen/ ende ghevangen ghenomen is. De twee verraders zijn ooc mede ghevanghen/Eerst ghehanghen / daer na ghevierendeelt / na datse ontdect haddē de medeplichters vant verraet. Den eenen hiet Staes Adriaensz ende was een timmerman van zijnen hantwercke / des anderen name was Anthony Cornelissz. een Potbacker. Sy hebben ghewroecht den Marckgrave selve (wt wiens name sekeren edelman haer hadde ghedreycht te hanghen / indien sy niet en deden t'ghene daer toe sy versocht waren)

ren). Steven Langi itius den Pastoor / sekere Margriete de verruwersier Jesuyte/ ende sommighe andere / der welcker namen/ om redenen verschoont werden. Nu d'andere die ontloopen conden/croopen weder te gate wt / lancxt waer sy ingheslopen waren / ende liepen hare varenisse bootschappen aenden Marc-Grave / die vast besich was met de Hout-poorte te bestormen / sulcx dat hy bycants de selfde verweldicht hadde. Hy en wist wat dencden / ende wat het te segghen was / dat hy van binnen egeene hulpe vernam vande gene die hy wel wiste nu een goede wijle in stadt gheweest te zijn. Maer als hy nu hoorde van haer vlucht / ende dat den meerderen deel doot ende ghevanghen waren / is hy weder na Wouwe vertrocken/ van waer hy ghecommen was / wel toornich ende spytich zijnde over zijnen aenslach / ende heeft het slot den vyandt in handen ghegheven / als niet anders connende wtrichten. Dit is gebeurt dē 5. Decembris met en dagheraet inden jare 1581. Sulcx is gheweest t'eynde vant voornemen vande Marcgrave teghen zijn eyghen stadt / na welcke ghevolcht is die deerlicke verwoestinghe vant gheheel Marcgraefschap / die wy nu sien/ ende over welcke oock de vyant selve deernisse hebben moet. De Marcgra-

he is vande Heeren Staten vyandt vande Lande verclaert / ende alle zijne goederen zijn by haer aenslaghen. T'slot van Wouwe hebben d'onse / na dat het vijf maenden was gheweest in handen vanden vyandt / gheweldichlick beschoten/ende by verdrach wederomme in ghecreghen. De Francoysen hebben het Slot tot Burchvliet verbrandt / om den Marcgrave spijt te doen. Ende om dat het burgers waren gheweest/ die de stadt hadden ghepoocht te verraden/ beschuldighen sy alle de werelt van verraderie. Bedrijvē niet alleene vele dertelheyts/ maer leven ooc wreedelic met de burgeren. Sulcx dat meerderen deel der selver / al dat sy hadden verlatende heymelick na Hollant ende Zeelandt wech-vloden. Al wat dese achter lieten / was goeden buyt voor de Soldaten / de welcke om gheenderhande moetwille te sparen hebben / oock de huysen van de voorvluchtighe vernielt. Ende want wy nu ghewach maken van de verwoestinge die de stadt overgecomen is/ sal ick cortelick verhalen/ hoe veel sy verandert is/ van die sy was/ eer dese oorloghe op stont.

Alle de Dorpen/ alle de ghehuchten/alle de hoeven / alle de kercken ten plattē lande/ alle de cloosters / ende gast-huysen/met tsamen de voorsteden die seer groot waren/ zijn

so ver-

so verwoest/ dat van eenige maer de muyrē over eynde staē eñ van de andere niet eenen steen meer te vinden is. Het bosch van Bergen is door den storm-wint vanden crijch so omgheworpen/ dat het geen gedaente meer van een bosch en heeft. De soutketen die op den Noort-dyck vande haven in grooten getale stonden / hebben die van Ziericzee inde eerste oorlooge afgebrant. De Potbackerien die buyten de Hout-poorte waren/ zijn geheel wtgeroeyt / sulcx datmen niet en can sien waer sy ghestaen hebben: Eñ daer eertijts geen stadt van Neerlandt meer is verciert gheweest met boomgaerden / dreven/ opgaende boomen/bosschen eñ heggen / een geheele mijle bijna int ronde, en vintmē niet eenen eenighen boom meer. Een mensche grouwelt te verhalē wat verdriet de burgeren vande muytende soldaten meermaels hebben moeten lijden/ ghedwonghen zijnde niet alleene de selfde met menichten in haer huysen te herberghen/ maer oock de kost eñ alle nootelicheden te verstrecken. Tis voor waer een droēf ghesichte / alsmen wel vijf hondert huysen / sonder de Kercke van de Minnebroers/ende eenige Capellen binnen de stadt verwoest siet staen. Welcke ellende vande Francoysen (die bijna t'gheheele jaer van 81. hebben gemuyt) wel zijnē oorspronc heeft : Maer is niet te min eenen goeden langen

langen tijt daer na / niet alleene vande Enghelschen ende Schotten / maer oock selve van onse Nederlanders dapperlic vervolgt/ die mijns oordeels/ gheensins en zijn te verschoonen / dewijle sy teghen haer eyghen Landt-saten ende Vader-landt so schrucke lick ghewoet hebben. Maer om te comen tot het ghene voorghenomen is.

Den vyandt gaet ghelucckelick voort in Brabandt ende Vlaenderen. De saken van dapper verloopen wesende / wert den dijck van ons Noort-landt in twee plaetsen doorgesteken/op dat de zee van weder syden aen onse Haven-dijck spelende / den vyandt benomen soude werden alle middel om de selfde ons te benemen. Doch al hoewel t'voornemen vanden Marcgrave anders ghevallen was / dan de vyandt wel hadde ghehoept / Nochtans wederkeerende tot zijne onde ende ghewoonelicke listen ende consten/t'gene hy niet en hadde connen vol brenghen door den Marcgrave / soeckt hy een Jaer ofte twee daer na door den Gouverneur Beerwoudt te volvoeren. Dese was gecommen inde plaetse van Lagarde/ die ten langenlesten eens vanden Hertoge van Alencon met zijne Francoysen wt Berghen ghetrocken was/ om int Legher ghebruyckt te werden/ twelck ghesciede inde maent Mey van den Jare 1582. Want

de Staten van Brabandt / hadden opten 6. July des Jaers 1581. den Coninck van Spaengien om zijner tyrannie ende wreetheyts wille afgheſworen ende verſaect/ende in zijn plaetſe tot haren Hertoghe aenghenomen/Francoys de Valoys / broeder van den Coninck van Vranckerijck / Hertoghe van Alenzon.

Ons volck hadden eenen Paulus Boboque Italiaen/ Gouverneur van Steenberghen gevangen binnen gebracht. Deſe/ ghelijck hy eenen looſen Vos was / hadde eyndelick Beerwout ſoo verre bekout / dat hy beloofde de ſtadt ende de ſchants Valckenburch/(want d'ander ſchantſen en warē doen noch niet) in handen vanden Hertoge van Parma te ſtellen. Omme het welcke te volbrengē/hy geerne den Hopman Valckenburch inde ſtadt ſoude gecregen hebben: Doch hy roock lonten/ (gelijckmen ſegt) eñ Beerwout was by hem/ende meer andere van doen af al verdacht.

Beerwout ſiende dattet alſo niet en wilde vallen / ſoecke't door een ander gat/ende wilt dat Valckenburch verſterckinghe van krijchſvolck inde ſchants ſal nemen/dewyle hy door zyne verſpieders hadde verſtaē/ dat de vyant de ſchants meende/eñ dat de beſettinge te ſwack was om den aenval des vyants te wederſtaen. Maer het is al voor

een

een doof-mans deure gheclopt. Beerwout hout hart aen: ende seynt aen Valckēburch den Heerr Drossart Elias de Lion / den Burghmeester Govert Willemsz. ende den Predicant Gerardus Pauli/ al om hem te doen verstaen tot het innemē vande voorsz. versterckinghe. Maer dese/selve wel riec-kende watter schuylde / en deden niet dat hy versochte / maer raden den Hopman Valckenburch te blyven by het weygeren. Ondertusschen wert verscheydentlick (ge-lijck ghemeenelick gebeurt) van Beerwout ende zijne handelinghe gesproken.

De Hopman Valckenburch ende som-mighe andere verwittigen de Heeren Sta-ten al t'gene datter om gaet. Sulcx dat de Heeren Staten selfs van Beerwouts ghe-trouwicheydt beginnen te twyffelen. De Heere vāHemert/Paulus Bacx/eñ Marce-lus Bacx gebroeds / die inde stadt met haer volc lagē/hieldē vast eē ooge op Beerwout/ eñ sagen wel toe/ dat hy niet tot nadeel van de stadt wt en mocht richten. Hy geeft aen/ Door zijn verspieders verstaen te hebben/ datter een groote menichte van Wagens eñ karren onder wegen zijn na Antwerpē/ om den vyant (die voor de stadt lagh) alle noot-sakelicheden toe te voeren/ die lichtelic con-den afgheslaghen werden/ wanneermen op haer eenen wtval dede : Wil daeromme de

Poorten des nachts opghedaen ende volck te peerde ende te voet wtgesonden hebben/ om sulcx int werck te stellen. Maer want hy dat scheen te doen om het krijchsvolc wt de stadt te locken / ende of haer den vyandt inden mont te jaghen om verslagen te worden : Ofte om de stadt van haer volck te ontblooten/ende den vyant over te leveren. De Ritmeesters ende Hoplieden en verstaẽ niet dat sulcx gheschieden sal : Verclarende datse ghesonden zijn vande Heeren Staten om de stadt te bewaren / ende niet om de waghens ende karren af te slaen / die den vyandt eenighen toevoer deden. Ende of misschien dat / op ander tyden wel mochte gheraden schijnen/dat nochtans voor desen tijt de gelegentheyt van saken sulcx niet en conde toelaten : Mits het in geene reden ter werelt bestont/ datmen de stadt soude gaen wagen/daer den vyant so na by was met al zijn macht/om een onseker hope vã een luttel buyts. Maer als de Staten eyndelick ten vollen waren bericht van zijne trouweloosheydt/ wert hy ontboden na Hollandt. Hier hout hy den Wolf by d'ooren : Eñ zijn herte in groote twijffel staende wat hy doen soude/wort nu hier / nu daer/ op dit ende op dat ghedreven. Hy siet / dat alle zijne vonden niet en helpen/om de stadt aenden Hertoge van Parma te brenghen / eñ dat zijnen schalcken / loosen / ende seer bedecten

Staten selve bekent is. Indien hy naer Hollant gaet/hy sorcht dat het op zijnē hals mocht aen comen. Gaet hy niet/ so maect hy hemselven schuldich: Daerom is zijn voornemen na den vyandt over te loopen. Maer om die vander stadt te bedrieghen/ wert de schuyt gehuyrt/ende hy wil/ so het schijnt / alleene met eenen knecht ontrent den avont naer Hollant varen. So hy nu ghecommen was aent Toolsche gat/ belast hy den schipper de Schelde op na Antwerpen zijnen streeck wederom te rugge te nemen/want hy wat te doē hadde in de vlote/ die tegē den vyant op de Schelde de wacht hielt. De schipper is gehoorsaem. Gecomē zijnde ontrent den Doel/wilt hy/datden schipper sal aen legghen. Dese zijn ontschult doende/om dat den vyandt den Doel in hadde/ dreychde hem metter doot/indien hy voorder weygeringe maecte. Ende dit is den wtganc van Beerwouts verraderie. Maer in plaetse vande straffe / die hy door desen middel heeft schijnen te ontcommen/ is hem nu ongetwijffelt / te bevinden metter daet/hoe waer het sy / datmē gemeenlic seght: Verraderien zijn den grooten Heeren wel lief-ghetal ende aenghenaem / maer sy haten als slanghen alle verraders.

Weynich tijts daer na wert Antwerpen aen den vyant overghegheven. De Heeren

Staten vande Vereenichde Nederlanden soecken onderstant aen hare Majesteyt van Enghelandt / ende overcommen met haer op sekere voorwaerden ende bespreken. Hare Majest. seynt met den beloofden onderstandt in Nederlant dẽ Heere Robert Dudley / Grave van Leycester. De Staten maken den selfden Gouverneur ende Opperste Veltheere vande vereenichde Nederlanden. Alsoo de Heere van Markette was overleden / die onlancx gheleden wt Vlaenderen was ghecommen ende int' belegh van Ypre den wtersten hongher gheleden hadde / ende die inde plaetse van Beerwout by de Heeren Staten was gestelt geweest / wert de stadt van Berghen inden jare 1586. bevolen den Heere Philips Sydney/eenen Engelschen Ridder/soone vandẽ Viceroy van Yerlandt / een seer gheleerdt man. Desen was mede Gouverneur van Vlissinghen / ende Generael van alle het Zeeusche Crychsvolck: Is ghestorven tot Arnhem vande wonde die hy mannelick vechtende int belegh voor Zutphen ghecreghen hadde / met grooter droefheydt van allen. Van die tijt af is de stadt met Enghelschen beset gheweest / onder t'ghebiedt niet te min blijvende vande Heeren Staten. Onder dese schijnt de stadt nu een weynich haren adem te scheppen / nae soo

vele bangicheden die sy soo vele jaren heeft wt-ghestaen. Emmers en trecter niemandt meer de huysen om verre : Ja vele die byna te neder laghen / werden wat versien.

Na dat gheheel Brabant/Bergen opten Zoom alleen wtghenomen / was t'ondergebracht/ons Crijchsvolck heeft verschepden tochten int Landt ghedaen/ sonderlinghe op die tijdt als de Prince van Parma/ al zijn macht tot Duynkercke by-een-versamelt hadde/om te verwachtē de Spaensche vlote / ooc selve toegerust hebbende een seer groote vlote van smalle schepen. Want de Coninck van Spaengin hadde in Poortegael (daer wt hy onlancx dē Coninc Don Anthonio verdrevē hadde) van alle canten doen by-een-commen een gheweldighe Schips-armade/ desghelijcx niet en is ghesien. Hadde daerom den Prince van Parma bevolen sick gereet te houdē tot Duynkercke met zijne cleene schepen ende sick te voeghen by de Spaensche vlote / die geheel wt groote schepen bestondt. Want hy hadde inden sin / eenmael (ghelijck hy int leste placaet van het Jubele segt) alle ketterien/ ende alle Duyvels dienaers ten gronde toe ende metten wortel wt-te-roepen / eñ insonderhz Engelant/dat veel bloets der H. Martelarē hadde wtgestort/eñ dē planthof was

van alle verderffelicke Secten: Waer toe hy sick merckelick beweecht vant door de ghehoorsaemheydt die hy den Roomschen Stoel schuldich was / mitsgaders den yver met welcken hy als een voorvechter ende ernstich voorstaender der Religie sonderlinghe ghedreven wert. Ende voorwaer dese toerustinghe is soodanich gheweest dat onsen Ocean noyt dergelijcke hier bevoorẽ en heeft gesien. Van dese Vlote meucht ghy lesen / het boecrken dat by eenen Eysingher Austriacus uytgheghevẽ ende te Ceulen ghedruckt is / indien ghy t'volle bescheet daer van begheert te weten. Tis de selve Eysinger die ons den Nederlantschẽ Leeu heeft bestaen te tooghen. Dit sal ick alleenelick hier by doen / dat de Catholijcken (soomen die naemt) soo een vaste hope van dese Vlote hadden opgenomen / dat het onsen Eysinger int eynde zijns boecrken gelijc tot besluyt van t'selfde / dese twee veerskens heeft belieft int Latijn te stellen. *Ad Anglam* (seght hy) *& ejus Asseclas.*

Tu quæ Romanas voluisti spernere
Leges,
Hispano disces subdere colla jugo.

Dat is te segghen / Aen de Enghel-

sche /

sche/ende hare aenhanghers.

Ghy die verwerpt de goede Wet van
Roomen,
Leert wat het is te draghen Spaensche
toomen.

Maer eylacen de goede Man was een weynich te vroech op met zijn veersken/eñ riep mosselen eer sy aen landt waren. Want inde eerste ontmoetinge vande Spaensche ende Engelsche Vlote niet verre van Edis-ton een stadt van Enghelandt/ wert Don Petro de Valdes Admirael van Andalosien ghenomen met zijn Galeon twelck 304. soldaten/118. bootsghesellen ende 50. metalen stucken voerde. Ende op de selfde tijt zijn verlooren vier Galeyen / met noch een ander gheweldich groot Schip / dat de Engelschen verbrant hebbẽ. Dese vlote voor de welcke de geheele werelt beefde/op de ree voor Calis gecomẽ zijnde/eñ op ancker ligghẽde/zijn de Engelschẽ voor de tweede reyse met eenẽ voorwint / ende voor-getije weder omme aenghevallen / hebbende toegherust vier brandt-schepen / die sy al brandende/ mits de goede gheleghentheydt van windt ende ghetijde/ onder haer hebben laten loopen. De Spaengiaerts om den brandt te ontgaen/houwen haer kabels af / ende loo-

pen weder in Zee/ also nochtans datse voor een tweede begin van hare victorie een ghe-weldich schip oft twee den Engelschen ten buyte hebben moeten achterlaten. Die noch hier mede niet te vreden zijnde / den vluchtenden Spaengiaert hebbē mannelic ghevolcht ende sonder ophouden met schie-ten soo ghegroet datter vele van hare sche-pen zijn versoncken / ende een goet deel ghe-nomen. Daer van oock verscheyden boer-kens in druck zijn wtghegaen / de Prince vā Parma en heeft mede dese niet connē helpē.

Want die van Hollandt ende Zeelandt hadden t'gadt van Duynkercke soo verna-gelt/ dat hy niet en heeft derven bestaen sick in Zee te begeven/ hoe stercken vlote hy oor hebben mochte. Terwyle hy eenighe we-ken tot Duynkercken de wedercomste van zijn Spaensche vlote te vergheefs licht en verwacht (vande welcke t'overblijfsel niet meer t'hooft naer Enghelandt oft Neder-lant/ maer t'eenemael nae Spaengien had-de) werden daghelicx de clachten by die van Brabant aen hem aldaer ghedaen.

Sy riepen/ dat/ Daer alle de steden van Brabant onder de ghehoorsaemheydt vanden Coninck waren ghebracht / Ber-ghen opten Zoom alleen overschoot / eenen rechtsinnighen roof-nest/ ende schuylhoeck van een deel straetschenders / dat van hier alle dage

alle daghe menichte van Ruyteren ende knechten wtghesonden werden/ om de arme Cooplieden te vanghen ende te spannen / die alle nootelicke dijnghen haren steden aenbrachten/dat t'selfde ongheluck haren burgheren ende huyslieden stedes overquam/ die door groote rantsoenen wtghemerghelt werden / boven alle het verdriet dat sulcke ghevangheníssen andersins medebrenghen. Dat het noch eenichsins te verdraghen ware/indien men binnen de steden selve voor dese mocht gherust ende seker woonen/maer dat Beringhen inden Lande van Luyck / Vilvoorden ende Geldernaken in Brabant wel anders conden ghetuyghen / door dien sy waren inghenomen gheweest ende gheplundert. Dat alle dorpen ende ghehuchten door die stadt onder Contributie werden ghebracht/tot grooten voordeele vande Rebellen: Indien eenighe de contributien eñ brantschat weygerden te betalē/daer op sy gestelt werdē/dz derselver dorpen verbrāt/de beestē genomē / de hoevē berooft eñ d'inwoonds gevangelic werden gevoert. Datse in bosschē eñ heggē verborgen lagen/meer met listen dan met openbaer gewelt hare sakē verrichtende. Ist dz yemant sick tegen haer stellen wil / dat de vyandt te soecken eñ niet te vinden is. Indien hy zijnen victorieusen legher / die soo vele steden

over-

overwonnen ende verovert hadde / voor Berghen nu brachte/ dat alle de vreucht die de vyant wt het vertreck vande Spaensche Vlote vercreghen hadde/wel haest in droefheyt soude veranderen. Ja wanneer Berghen gewonnen ware/dat alsdan den wech soude zijn ghebaent om de Zeeusche Eylanden / het eene voor / ende het ander naer te becommen. Emmers soude Bergen ende het Eylant vander Tholen t'samen connen inghenomen werden. Dit waren vast de redenen die men van allen canten wt Brabandt vernam. Ongherwijffelt verdroot hem het vluchten vande Spaensche Vlote/ ende dat hy Enghelandt missen moeste/ het welck hy nu al inghenomen ende in zijnen gheest veroevert hadde/ ghelijck ghenoechsaem heeft ghebleken wt alle de gereetschap die hy met hem nae Duynkercke genomen hadde/meer dienende om triumphantelick in Enghelandt in ghehaelt te worden / dan om sulcken Coninckrijck met gewapender ende gheweldigher hant in te nemen. Hy en stont oock in Spaengien soo wel te Hove niet / om dieswille dat hy de Vlote van Spaengien in haren noodt niet en was te hulpe ghecommen. Om dan eenichsins dese schandtvlecke wt te wisschen / heeft hy voorghenomen/ Berghen opten Zoom onder zijn ghewelt te brengen. Van desen

tijdt

tijdt af/zijnder verscheyden gheruchten geloopen / niet alleene in Nederlandt / maer oock in Enghelandt selve. Ghelijck dan hare Majesteyt de Heeren Staten hier van heeft verwitticht door hare brieven gheschreven in haer Hof van Groenwits den 27. Augusti 1588. Int begin van September. Als nu alle hope wt was vande wedertoewiste vande Spaensche Vlote / ende den Hertoge van Parma zijn Leger wt Vlaenderen na Brabandt brachte / soo hielt alle man voor seker/dat het op Bergen gemunt was.

Eenighe Ruyters vande Baren wtgesonden zijnde om tijdinghe te vernemen/ brachten met haer twee ghevangenen / wt de welcke men sekerlic vernam /datter niet sekerder en was / dan dat wy souden beleghert werden. Den eenen ghevanghen was een Edelman vant gheschut: Den anderen was een Ammonitie-meester. Als d'onse haer eerst by t'slot van Eeckeren aen grepen/ende waer sy henen wilden/vraechden /gaven voor antwoorde /datse na s'Coninckx Legher trocken/twelck voor Bergen lach. Inde stadt ghebracht zijnde/versekerden sy/dat alle dinghen veerdich waren om ons te belegeren. Ja dat het Leger op de tocht was / ẽn dat sy eer sy ghevanghen waren/niet anders en wisten/of ten was al

voor

voor de stadt/ sulcx datse grootelicx verwonderden/nu anders siende. Ende sy seyden oock / dat het Leger sterck was ses ende dertich duysent mannen/ so te peerde als te voet.

Den neghensten der selver Maent is de Baenderheer Willugbey Generael vā weghen hare Majesteyt over de Enghelsen/ te Berghen aenghecommen. Dese hadde Sr. Willem Drurij Ridder/ Gouverneur van de stadt ghemaeckt.

S'daechs daer aen heeftmen ghemonstert. Daer waren in alles twaelf Vendelen voetvolcx / daer van de neghen inde stadt / ende d'ander drye op de schantsen laghen. Hier en boven hadden wy noch vier vanen Ruyters. Vande twee Nederlandtsche waren Ritmeesters Pauwels eñ Marcelis Bacx ghebroeders : Over d'ander twee Enghelschen waren Parker ende Poulij. Want Poulij een Enghelsch Edelman seyde de vane vandē Heere Willugby. Wt Hollant is een groote menichte vā buscruyt aengecomen. De Schantsen daer van wy spreken/liggen op de Haven. Want mits de Haven te lanck is om gevoegelick wt de stadt beschermt te worden / zynder verscheyden Forten ghemaeckt om die te bevrijden. Want de mont vande Haven is vijf duysent drye hondert ende vijfen twintich

tich voeten vande stadt. Van S. Jacobs Poorte loopt se eerst Noortwaerts vijfhondert ende vijfendertich voeten / eñ van daer Westwaerts inde Schelde. In dese cromte is het eerste Fort / t'welckmen het cleyne Schantsken heet / om dat het minste van allen is. D'ander Schants en light maer een duysent drye hondert eñ twintich voetē van het uterste Hooft / ende is ghenaemt Valckenburch / na den Hopman die eerst daer op gheleghen heeft. Hier vaertmen over na de Noort-schants / die vande Houtpoorte light twee duysent neghen hondert ende vijfentsestich voeten.

Int Suyt-lant aen Valckenburch ligt de nieuwe Schants / afghescheyden van Valckenburch voorsz. alleen door de gracht / ende is achter open. T'water vande gracht wert door een ziel in de Haven afghelaten / ofte op ghehouden / naer datmen't begeert. Vande nieuwe Schants af heeftmen een gracht na de stadt toe begonnen te graven / die men ghemeenelick de nieuwe Haven naemt. Tegen over het cleyn schantsken / is den Noortlandtschen Dijck door ghesteken / op dat den vyant geenen toeganc van't vaste landt na de Noort-schants hebben en soude.

Maer Willugbij reyst naer Hollandt / omme by de Heeren Staten te versorghen t'gene

t'gene noodich was om de ſtadt teghen den vyandt te houden. Doch eer hy vertrock/ hadde hy met de Magiſtraet gheſproken ende te weghe ghebracht / dat de ſtadt in acht wijcken ſoude ghedeelt werden / over welcke elck eenen Schepen het ſegghen hebben ſoude / op dat de burghers wercken ſouden/daer de ſtadt ten ſwacſten was.

De Burgmeeſters van deſen jare waren Francoys Manteau ende Peter Suytlandts : De Schepen Willem Franſſz outburgmeeſter/Cornelis Janſſz/Cornelis Denijſſz / Marcus Martenſſz / Adriaen Janſſz/ Jā de Clerc eñ Cornelis vā Heuſdē: De Rent=meeſters Marinus Claeſſz / out-burgmeeſter eñ Out=wet=houder/ende Niclaes van Ranſt. Als de Schepenen wt orſaken van ghewichte niet en mochten by de werck=lieden zijn/ So waren daer eenige vande voornaemſte burgeren wt elckē wijck ghordent / die hare plaetſe ſouden gade slaē. Den 4. dach na de comſte vā Willugby hebben de burgerē begonnen aē S. Jacobs poorte / langſt welckemen nae t'hooft gaet/ een nieu werck/makende een borſtweere op den dijck die vande voorſc. poorte naer de nieuwe Haven loopt. Lancxt de doornen hegge/die vā de poeper-toorn na de Boſchpoorte gheplandt is/ zijn mede borſtweeren in maniere van loop=graven opgeworpen:

Voorts

Voorts wrochtmen dagelicx/op veel plaetsen seer neerstelick. Op den wech van Wouwe werden eenighe Ruyteren des vyandts ghesien. De torre-wachter haer ontdeckt hebbende steeckt het trompet ende slaet met de clocke alarm. Sr. Willem Drury/Gouverneur vande stadt valdt wt met een deel volcx. De vyandt neemt zijnen wijc. Meest alle de Ruyters ende knechten die inde stadt waren volghen den Gouverneur na. Welcke met die weynighe Ruyters die eerst met hem waren wtgegaen den vyant vervolgde tot Wouwe toe/d'ander Ruyters eñ knechten blevē halte houdē recht int beginsel van dē Woutsche heyde tusschen de Berghsche duynen/die op de slijnckerhant liggen/ soo men na Wouwe gaet/ende de Duynen van Auxtermeer die op de rechterhant zijn. Ondertusschen comt den Gouverneur wederom/eenen van zijn Ruyters eñ twee peerden verlooren hebbende. Want hy was gheweest tot aen t'Kerchof van Wouwe / waer dat lagh een groote menichte vande vyant ende hadde met haer geschermutseert. Vele misprezen dese daet vande Gouverneur/om dat hy scheen sick selven eñ de stadt in merckelick ghevaer ghestelt te hebben door dien al te grooten lust die hy tot vechten hadde. Want de vyandt was hem veel te sterc: Eñ hy was al te verre wtgereden om weder dē

stadt te winnen indien de vyandt hem aenghevallen hadde. Van desen wtval wedergkeert zijnde/heeft hy de brugghe aen het bolwerc vande helstede doē afbrekē. Want d'aennemers vant werck/hadden een brugghe over de vest gheslaghen / om spijse wt Varijboogaerts bergh te halen tot volmakinge vanden wercke. Cornelis Janssz/ Schepen vander stadt wert vande Magistraet na Zeelandt ghesonden / om aende Heeren Staten te vertoogē/ Also de vyant dreycht de stadt te belegheren/ ende tot dien eynde tot Wouwe ghecommen is met zijn legher/ende de stadt seer weynich is voorsien van allerhande noottelicheden tot het wtstaen vande belegeringe/ dat daerom de Magistraet van Bergen hare E.E. dienstelic was biddende eñ versoeckēde/t'en eynde het de selfde believē wilde hare bontgenootē ende ghebuyren in desen noodt de handt te bieden eñ by te staen. Dat het een gemeene sake sy / ende indien Berghen comt t'onder te gaen dat d'Eylanden van Zeelandt niet en sullen sonder noot zijn. Sdaechs daerna die was den xiiij. is wt Zeelandt aenghecommen een schip gheladen met deylen eñ sperren. Ende want geduyrende de belegeringhe op verscheyden tijden ons in aller neerstichevdt vande Staten van Hollandt/ Zeelandt ende vander stede Dordrecht zijn

toeghe-

toegheſonden alle dijnghen die noodich zijn in belegerde ſteden/ſal ick eenmael hier ſeggen /dat de ſtadt ghenoechſaem is voorſien gheweeſt van Kooren/Boter/Kaes/Soudt Harijnck/Aberdaen/haver/ſtrop/hop/buſcrupt/deelen/ſperren/barkoenen/naghels/loot/koghels/lonten/ſpyſſē/rijs om ſchanſkorvente maken / ſchuppen / ſpaen/ hauweelen/manden/ krupwaghens etc. Die van Zeelant hebben ooc geſonden 5. Poortegaelſche Slangen/ſchietende Kogels van xvj. pont. Het waren vande gene die Pieter Verdoes Viceadmirael van Hollant Don diego Piemontel ontnomen hadde / alſo hy zijn Galeon by Blanckebergh inghecregen ende tot Vliſſinghen aen-ghebracht hadde. Het peertvolc van de vyant ſick weder vertoonende op den wech van Wouwe is lichtelick van d'onſe te rugge ghedreven / mits ſy ſo heel veel niet en waren. Ontrent deſen tijt werden heel veel vieren geſien tuſſchen Rooſēdael eñ Calmthout. Deſe zijn gemaect geweeſt vande gene die van Calmthout na Steenbergē trockē /om daer haer macht by een te vſamelen/eñ dan eenē aēval opt lant vand' Tolen te doē gelijc daerna is geblekē. Want ſ'nachts voor dē xvij. Septembris. Is de vyant in grooten getale/ ond' t'belept vande Heere vā Montigni/lancx dē Matte benſchē dijc gecōmen aē Eēdrecht vā voor-

nemen wesende t'Eylant in te nemen. Den gheheelen Toolscheu Dijck sonderlinghe/ daermen/ als het water leegh is/ door de riviere gaen can/ is met een eenparige borstweere bevrijdt/ ende daer het van noode is/ zijn schantsen opgeworpen ẽn die met soldaten beset. De Grave van Solms was Gouverneur van het Eylandt. Daer de vyandt meende over te commen/ is een passelick voor-landt / ende daer zijn oock drye schantskens aen de Thoolsche syde/ daer vã het eene Suytwaers na Tholen gheleghen/ Bots hooft genaemt wert. Het middelste heet Papen-mutse/ om dat het vier hoecken heeft. Het derde / t'welck na het Noorden streckt/ is ghenaemt het nieuwe Veer. Ẽn alsoo het leegh water was/ begaven sick eenighe vendels vanden vyandt te water / ẽn sochten over te comẽ aen de Papen-mutse. Doch het water en was noch so leeghe niet gevallen/ als sy wel gemeent hadden: Ende de vloedt was haer mede te sterck. Velen van spoelden de voeten van onder wt ende verdroncken / vele werden van d'onse met hantgheschut inde riviere doot gheschoten. Sommighe nochtans waren al over / ende laghen onder de cant vande riviere bedeckt teghen het schieten vande onse/ wenckende ende roepende aen haer spitsbroeders datse aenvallen souden. Maer so al haer wencken

ken eñ roepé te vergeefs was/ mits d'ander vast op het vluchten waren/ zijn sy genootsaect gheweest weder het water te kiesen/ eñ haerselven te verdrijncken. Soo die inde riviere waren/ seer arbeyden om over te comen/ terwijle stonden d'andere op den dijck vande Brabantsche syde/ eñ gavé geweldich vyer op die vanden Eylande. Doch daer en is niet meer dan eenen vande onse doot geblevē / die een gemeen soldaet was onder Berchem: Maer de vyandt heefter over de twee hondert gelaten. Als de vyant eerst zijnen aenval dede/ en warender nauwelicx veertich vande onse om weere te bieden/ Maer stracx quam haer by in aller haeste/ den Hopman Lagro wt de stadt vander Tholen/met zijn vendel. Al wast dat die vanden Eylande den vyant geluckelic hadden af gheslaghen/ so en waren sy nochtans sonder sorge niet/wetende dz hy dese proeve niet lichtveerdelick en hadde aengegrepen/ maer van meyninge zijnde het Eylant van der Tholé te over-rompelé/ om also die van Bergen/ Ja gantsch Zeelant te quellē: Sy houdē voorseker dat hy't haest hervattē sal/ eñ misschien dé aenstaendē nacht / om door eenigen middel te volvoerē/ het gene hy nu niet en hadde connen doen. Eñ want sy sien dz sy te swack zijn / om alle plaetsen met genoechsaem volck te voorsien / versoecken sy

aen die van Bergen / datmen haer Adriaen Willemsz/eñ Joos Brissaulx/met drij hondert mannẽ/die sy onder haer haddẽ/seyndẽ wilde. Desẽ Adriaẽ Willẽsz. was indẽ eersten Zeeuschẽ crijgh Admirael vã Ziericzee geweest/eñ was nu overste Lieutenãt vã dẽ Graef vã Solms/over al t'Zeeusche crijgsvolc. Brissaulx was de sone vã Jacob Brissault/een vroom Godsalich man/ die meermaels Burghmeester van Brugge is gheweest. Hadde mede geweest int belegh van Sluys/eñ sick aldaer wel gequeten/ghelijck alle d'andere/hoewel de stadt ten laetsten in handen vanden vyant gecomen is. Dese beyde waren ons vande Heerẽ Staten van Zeelant toeghesonden tot onderstandt / soo haest alsmẽ verstont dat de vyant het hooft na Bergẽ hadde. Den 19. Septẽbris quam den Drossaert weder vã Amsterdã daer hy gecocht hadde eẽ groote menichte vã deelẽ/ capravẽs eñ anď gereetschap tẽ behoeve vã de fortificatie noodich. Want boven dat hy Drossaert vander stadt is (t'welck naest de Marcgrave dẽ hoogstẽ staet in Bergẽ is) is hẽ mede de fortificatie vãde stadt eñ fortẽ betrout. Synen naẽ is Elias de Lion/eñ is de selfste daer van wy boven hebben gesproken int innemẽ vã t'slot vã Wouwe. Syn vader is den hoochgeleerden Heere eñ Doctor Albrecht de Lion / die binnen Leuven xxiij.

Jaren lanc is geweest den eerstẽ Professeur inde Rechten/ eñ tegenwoordich Cancelier van Gelderlant eñ eerste Raets Heere vãde Heeren Staten der vereenichder Nederlanden. Dien nacht welcke den xx. Septemb. is gevolcht/ quã de vyant op den Raberch/ doch ontrent den middach keerde weder na Wouwe. Vã weersydẽ en isser nz met allen geschiet/ want het regende dẽ geheelẽ nacht eñ den voormiddach tot des vyants vertrec toe. De Magistraet veerdicht eenige gesanten af naer Hollant eñ Zeelant/ om dẽ Heeren Staten den standt der stadt t'openen eñ om met eenen hulpe te versoecken. Cornelis Jansz Schepẽ der stadt reysde na Zeelant/ eñ Adriaen Willemsz stadts Secretaris na Hollant. Den xxij. der selver voor den dageraet isser gheweest eenen heeten alarm / de trompetten staken/ de trõmelen sloegen/ eñ de groote clocke gijnc over t'eẽ voort. Want de Gouverneur hadde by=een doen cõmen eenigen hoop soldaten/ om indẽ mergẽstont de wachtẽ te versterckẽ/ mits de vyãt gemeẽlic pleegt zijn aenslagẽ op eenige plaetsẽ ontrẽt die tijt aẽ grijpẽ / als wãneer de wachte vervaect eñ dicmael minst op haer hoede is. Dit en hadde hy de Ruyteren niet verwitticht/ welcke op de marct haer corpsdegaerde haddẽ. Dese so sy lãcx de stratẽ door de rijdẽ comẽ by gevalle ondẽ dese soldaten ~~stadt~~ stadt.

D iiij vragen.

vragende/ wie sy waren? Watse begeerden/ maer want eenen sekeré soldaet wtten hoop haer eenige onweten ende onbeleefde antwoort de gaf/ keerdé sy weder tot hare Officiers/ verhalende wat hun wedervaré was. Dese nu wetende watter omginc/ en meenéde datter verraet was/ dedé stracx alarm steken. De Gouverneur heeft dit seer qualic genomen/ en heeft sic hier over by de Ritmeesters beclaegt vant ongelijc dat hé hier in was gedaé want dat dese soldaté waré vergadert door zynen last. De Ritmeesters antwoordé hem/ dat sy nu en haddé geweté sulcx door zijn bevel geschiet te wesen/ en datmé t haer hadde behooren/ aen te seggé/ mits de tegenwoordige gestaltenisse der stadt. Daeró wierter by wtroep verboden/ dat niemant meer sonder last vande Gouverneur en soude bestaé eenigen alarm te maken. S'daechs daer aé is de bagagie vandé Oeversten Firmijn vande soldaten geplundert. Dese hadde geweest Gouverneur van t'slot te Wouwe. Doch want seker verschil geresé was tusschen hem en eenen Marchand/ die mede opt slot lach/ was hy gereyst na Hollát om over dé voorsz Marchant by de Heeren Staten te clagen/ en hé te doen casseren/ versorgende met eené t'gene van noode was tot bewaringe vande stercte. De Staten hadden hé behandicht een goede menichte van Musketloon / Kogels tot

gels tot falconetten/Lonten eñ eenige tonnen buspoeper. Maer eer Firmijn wt Hollandt was wedergekeert/hadde Marchant alle die 't met Firmijn hielden ten Slote afgejaecht/eñ was heymelic mettē vyãt vdrage. Weynich tijts daerna te weten dē xvij. Januarij 1587. Den vyant het Slot overgevende voor xx. duysent croonen/ nam zijn vertreck na Vranckerijck. Dit goet hadde Firmijn tot dier ure bewaert. Maer soo hy/meende te verreysen/mits hy afgedanct was/ eñ dese dingen t'schepe gedaen hadde/ de soldaten dit rieckende (gelijck sy in sulcke saken vrij wat scherp vã reucke zijn) eñ eenē goeden voet ghevonden hebbende om haer t'onschuldigen/dewijle het tegē alle Crijchrechten was sulc goet wt belegerde stedē te vervoeren/hebben alle dien voorraet tē crijge behoorende/eñ met eenen alle zijnē huysraet buydt gemaect. Doch hebben moeten het Costelicste weder keerē. S'daechs daer aen twelc dē 23. Septembris was/wert de vyant op dē wech van Wouwe gesiē/ recht op de stadt houdende. Ons peert volck ende voetvolck vallen op hem wt. Dan soo hy quam aen de Bergsche Duynen / sloech ter rechter syden in ende trock lancx den santwech/na dē Ryselberch ende de Noortgeest alwaer hy oock hem legerde. Alsoo t'water vande vaert/die sommige t'onrechte in hare

Lantkaerten de Riviere-Zom heeten/ door de sluysen aende Bagijne-poorte en̄ Steenberghsche-poorte wert op ghehouden/staen alle de weyen / die tusschen de Woutsche en̄ Bagijne-poorte ligghen / onder water / soo datmen vande voorsz. Woutsche Poorte int Noorden niet comen en can. De onse dan/ keerden wederomme ter stadt in / ende zijn door de Steenberghsche Poorte wt ghevallen/met ontwonden ende vliegende vendelen/den vyant tot vechten lockende / die hem binnen zijn Legher hielt.

Des anderen daegs heeft hy ooc zijn Leger geslagen int Suyden/t'welc hy van S. Geertruyts-bergh heeft wtgestrect tot aē den Bal toe/daer in begrijpēde Burghvliet/ den Suyt-geest/den Rabergh/ende een deel vā t'Bergsche Bosch/ dat int Oostē van der stadt leyt. Den Rabergh wert alsō genaēt/ na t'Rat daermede mē rabract/ofte daer op de doode lichamē vande onthalsde geleght werdē. Wāt op desē bergh pleegtmē justitie te doē. De vyant heeft de Galge die daer op stont/een dagh of twee na zijn comste/ afgehouwē en̄ vbrant. Desē bergh leyt int Suyden vander stadt/ recht so men na Antwerpē gaet. S. Geertruyt/wert vāde superstitieuse menschē gediēt tegē de rattē en̄ muysē. Sy pleegt voortijdē te wesen patronesse vander stadt/ende men seght datse Vrouwe

vant Landt van Berghen gheweest is. Het Capelleken dan van S. Geertruyt dat eertijts op desen berch stont/ heeft hem den naẽ ghegeven/ hy licht recht aen t'verdroncken Suytlant. Den Bal is een deel vant ackerlandt/ dat tusschen t'bosch ende de stadt ligt/ ende t'beginsel vant vlacke-velt/ twelc eensdeels na t'Oosten/ eensdeels na de Woutsche poorte sick wt-streckt. Den Suytgeest is een ghehuchte/ ende Burchvliedt een Dorp gheweest/ daer t'slot was dat vande Franoysen/ als vooren ghesepdt is / verbrandt wert. Het slot van Halteren/ t'welck naer het dorp/ daer't gheleghen is/ soo ghenaemt wert / hadden die vander Tholen met ontrent dertich mannen beset. Niet dz sy meenden/ dat het selfde den vyandt soude connen wederstaen/ maer om dat het dien vanden Eylande een schiltwachte wesen/ ende haer vande comste des vyandts waerschouwen mochte. De vyandt dreygende t'slot met gewelt te willẽ innemen/ hebben't de soldaten overgheghegeven behoudens lijf eñ goet. Wt den Reygerstooren zijn dien dach twee te peerde zijnde/ met eẽ grof stuck geschotẽ. Men heeft daer na verstaen dat den eenen een man van name was / eñ dat hy t'Antwerpen soude begraben zijn wel met achthondert tortsen. Des nachts en lietmẽ geene clocken de heele stadt over slaen/ op datse
den

den vyandt niet en souden dienen tot eenige hare aenslaghen. Ontrent dese tyt hebben wy seer veel volcx van alle canten gecregen. De Heeren Staten/al hoe wel het Eylandt vander Tholen mede moest voorsien zijn/ hebben ons een groote menichte van Nederlanders ende Schotten toeghesonden. Die van Vlissinghen/ vanden Briel eñ van Oostende /hebben ons een goet deel wtghelesen volck ter handt ghedaen. Daer zijn oock ghecommen onder t'beleydt van een Enghelsche Capiteyn ghenaemt Capiteyn Bock ontrent tachentich mannen / van Geertruyden-berghe/ die der Heeren Staten ghebiedt verworpen ende haer onder d'Enghelsche begheven hadden. Boven alle dese zijnder noch ses Vendelen wt Enghelandt op den eersten Novembris ghearriveert. Sulcx dat het ghetal vande inligghende soldaten/die int eerste van het belegh niet meer dan vijfthien hondert en waren gemonstert/so te peerde als te voet/voor t'vertreck vande vyandt was gheworden tot vijf duysẽt. Maer so nu de Rit-meesters saghen dat den vyandt legher sloegh/ ende de stadt meende achtende datse oock wat doen moesten / om te tooghen datse mede mannen waren eñ den vyant onder d'oogen wel sien dorsten/zijn sy ghelijckelic ghegaen by dẽ Gouverneur Drurij/ versoeckende dz

het haer

het haer mochte gheoorlooft zijn den vyant te besoecken: Want datmen niet toeven en mocht/tot dat de vyandt t'Legher tot aen stadts-veste soude hebben gebracht/alswanneer de Ruyterie egeenen dienst meer en soude connen ghedoen. Indien sy(t welck sy vastelic vertrouwen dat ja/)eenich voordeel op den vyandt crijgen connen/soude t'selfde der stadt boven maeten dienstelick wesen. Want dat door dien middel de vyandt verflouwen ende die vander stadt vercloecken souden. Dat tot beyden seer dienstelic was/ indien de beleggers int begin vande belegeringhe eenighe schade leden. Cortelick dat het niet en was/ het doen van cloecke mannen/ te lyden datse binnen der stadt souden besloten werden. Andere daerenteghen beweerden(want alle de Hopmannen daer teghenwoordich waren)dat alle overwinninghe onseker is: Indien sy vande vyandt overwonnen werdē / dat sulcx der stadt seer schadelic wesen soude: Eñ indien sy d'overhandt behielden / dat de vyandt die schade lichtelic soude connē dragē. Datmen te doē hadde met eenē seer machtigē eñ victorieusē vyant die seer sterc van volc was. Tis waer het wtvallen wert gemeenelic dē belegerdē nadeelich geoordeelt: Maer dz heeft plaetse/ daer sy weynich in getale zijn/eñ also vande vyant omringelt werdē/datmen nz lichtelic
nieu volc

nieu volck crijghen can. Maer den hoop van ons crijghsvolck was passelick groot/ ende wy creghen alle dage wt de Vereenichde Provintien verversschinge van volck/ door de goede gheleghentheydt van onse haven. Paulus Bacx het woort hernemende/ gaf voor antwoorde: Wy weten oock wel (seyde hy) datmen voorsichtelick handelen moet: Wy weten oock wel/ dat den vyandt een machtich ende victorieus Leger heeft/ende dat hy seer sterck van volcke is/ hebben oock al dickwils gheproeft/ wat voor soldaten dattet zijn: Maer indien de Gouverneur nu en begeert der Ritmeesteren versoeck toe te staē/dz de selve machtige eñ victorieuse vyant ten laetsten met ghewelt inbreken/ende soo vele alsser harer waren/ metten hoofde ende (ick sal zijn eygen woordē gebruycken) by dē hayre wter stadt in zijn Leger soude trecken: Maer aenghesien andere daer seer teghen waren/ dat hy niet een woort meer spreken en wilde/ ende meynde alsoo naer huys te gaen. Maer wert ghehouden van den Gouverneur/ ende d'andere die daer teghenwoordich waren. Ende/ seyde de Gouverneur Vrurij/ Aenghesien dat sulcx streckt tot welstandt ende behoudenisse van de stadt/ soo en wil ick daer niet langher tegen wesen. Doen nam elck zijn wapen/ beyde peert-volck ende voetvolck. Men

slater

slater noch trompet/ noch trommel/ gelijck men ghewoon is / alsmen het volck vergadert: Sy verwittighen elcanderen vanden wtval / ende zijn ter bestemder upren al te samen ghereet.

Vchtenbroeck een Edelman wt Hollant/wesende Cornette van den Ritmeester Pauls Bacx/ wert voor wtghesonden/om den vyant wt te locken int vlacke velt/ dat tusschen het Legher ende de stadt is. Hem volghen veerthien of vijfthien harquebussiers/ende rijden alsoo te samen recht op het Legher aen. Daer is dicht aen stadtsveste eenen leegen wech/ die vande Steenberghsche poorte leyt nae de punct vande Helste/ ende wert bedect van Vari boogaerts berch/ welcke aen dese punct eyndicht / ende een valleye maect. Lancxt desen wech/rijden de Lanciers na de voorsz. valleye met neerghevelde lancien / om niet gesien te werden vanden vyandt / die zijn Legher hadde op den Rijssel-berch / ende op den Noordtgeest.

De harquebussiers van Marcelis Bacx/voeghen haer by de Lanciers. De Baxen hadden den voortocht/dese volchde de vane van Willugby/Ende Parcker was inden hindertocht. De vyant die weynighe siende/welcke met Vchtenbroeck naer hen toe quamen/sont haer teghen een goede

menichte

menichte musquettiers. Int velt daer Vchtenbroeck met de zijne was / zijn seer veel aerde wallen / die bewassen zijn met doornen ende distelen / dienende om de Ackers van elcanderen te onderschepdẽ. Dese namen de voorsz. musquettiers al vast in. Eñ t'er wijlen sy met Vchtenbroeck schermutseerdẽ/d'onse die achter Variboogaerts-bergh stonden/ dit siende/ eñ seer blyde wesende van dese seer goede ende gewenschte gelegentheyt/vallen eens loops midden onder de vyant. De Trompetten blasen/eñ elck doet zijn beste metter lancie / rijsweerden eñ petrenalen: Houwen en stekẽ wasser geen ghebreck. De musquettiers worden van achter haer wallen gedreven/ eñ en sagen niet schoonders dan haer geweer wech te werpen/eñ te bidden om ghevanghen te worden. Vele moesten't metter doot besuyren/eñ vele werter gevangen: Want sy waren so van d'onse omcingelt / ende van haer Leger afgesneden/ datse niet en condẽ ontvlieden. De vyandt medelijden hebbende met zijn volck / sonden wt het Legher drye vanen Ruyteren tot harer hulpe / maer die werdẽ haest vande Baren/ welcke de voortocht hadden/inde vlucht ghestaghen/ ende bedwongen/sick op den Rysselberch te houden/om aen te sien het vangen ende dooden van hare arme musquettiers. Geduyrende
het

het ghevecht / zijnder eenighe ghevanghen binnen ghebracht : Ende onder de selfde eenen sekeren jonghen Edelman / de susters sone van dien Groesbeke / welcke eertijdts Bisschop van Ludijck gheweest is/toeghenaemt Amsterode/was overste Lieutenant van een seker Regiment Hooghduptschen/ eñ hadde int aengesicht een groote quetsure ontfanghen. De onse hadden voorgenomen stracx weder na de stadt te keeren / soo haest sy den vyandt eenighe merckelicke afbreucke souden hebben ghedaen / sonder te vertoeven/tot datse de gheheele macht vant Legher op het lijf crijgen mochten / dewijle sy daer toe te swack waren. Mochten derhalven/ als eere genoech behaelt hebbende/ vrpelick ter stadtwaert weder keeren / vele ghevanghenen met haer ten thoone inbrenghende / en hadde gedaen den yver ende het groot herte van Parker/welcke niet en conde lyden/dat des vyants ruyters ontloopen waren ende soo gherustelick stonden aen en saghen / hoemen met haer voetvolck vast ommesprونck. Haer dan aenvallende/daer sy soo merckelick voordeel in hadden/ heeft haer wel een reyse ofte twee aen het wijcken ghebracht/ maer soo hy ghenootsaert wert sick op den bergh mede te begheven/die den vyandt in hadde/ om haer van daer te drijven/daer nu het gheheele Legher in de wa-

pen was/ eñ des vyants rupterē onderstant ende nieuwe herten gecregen hadden/ eñ ghelijckelic op hem alleē vielen/ scheelde het seer weynich / dat hy niet oft door de menichte overloopē oft ten minsten ghevangen wert. Dryemael grepen hem de vyandt : Dryemael ontsettede hy't haer/ sic mannelic met den sweerde weerende. De Baxen ende Houly siende het ghevaer/ in het welcke de Ritmeester Parker was / ende gheprickelt wesende/ door eenen sonderlinghen yver eñ begeerte / om naer haer ghewoonte allesins eere te behalen/ liepen met eenen vollen loop int midden vanden vyandt/ daer sy ten dicsten waren : Achtende dat de behoudenisse van een so dapper man verre gīnck bovē allen buyt/ boven alle ghevanghenen / ende watmen meer dencken ofte segghen mochte van eenigh ghewin / die inden Krijch te verkrijghen is. Waer door eenighe die in het eerste ghevecht ghevangen ende noch in stadt niet gebracht en waren/ ontrēt t'seventich in getale/ metter haest werdē omgebracht/ eñ eenige ontquamen tegē haer eygē hope. Door de comste dan vande onse wert Parker een wijde baen geopēt/ om dē vyant te ontgaen.

De Baroen Willugby/ eñ den oversten Wilsort/ quamē recht aē wt Hollāt / somen juyst besich wasmet buytē te vechtē/ eñ sendē

ergens

ergens onder eenich dack te gaen ofte haer te ververssen / begaven sick buyten met een goede menichte van voetvolck om de Ruyterie met meer volck by te staen. Ten lesten is de Ruyterie / als volcommentlick volbracht hebbende haer voornemen in seer goede ordre na stadt de gekeert. De vyant volchde haer wel in grooten ghetale/ wtter maten verstoort zijnde dat haer Parker soo wtten clauwen was ontrocken / maer en conden niet met allen wtgerichten. Parker hadde al eenighe musquetschoten op zijn wapen ontfanghen/ dan was ongequetst/ mits hy een schoot-vrije-harnasch aen hadde. Daer t'besonderste ghevecht hadde ghewееst / lach het allenthalven vol doods lichaemen/ soo van menschen als van peerden. Van onse Ruyteren zijnder vier ofte 5. doot ghebleven / maer daer waren veel ghequetste/ ende de schade van peerden was ongelijc meerder. Men seght datter vande vyandt soo eens soo anders boven de twee hondert doot bleven. Dits ghebeurt opden xxv. Septembris/ na den middach. Ondertusschen so de Ruyterie metten vyant vochten/ braken de metsers af sekere overgheblеven muyren vant Bagijnhof / op datse den vyandt niet en souden dienstich zijn teghen de stadt. Stracx na dit ghevecht vertorte den vyandt zijn Legher t'welck hy seer wijt

ghenomen hadde/ende verliet den hooghen Noordtgeest/ sick selven daerenboven oock wel sterck begravende/soo int Suyden/ als int Noorden der stadt/teghen het wtvallen vande onse. Want hy en hadde hem niet ghehoet voor dese wijse van doen/ en hadde oock noyt ghemeent/dat sulcken herte ende kloeckmoedicheydt in die vander stadt souden gheweest hebben.

Ontrent den avondt zijn te samen ghecommen/de Heere Drossaert / Burghmeesters/ende Schepenen by welcke haer hebben gevoecht de Capiteynen/Veer/ Schot/ Basquivile ende Salf verrij/om ghelijckerhandt t'samen te raetslaghen van het ghene tot behoudenisse der Stadt noodich wesen mochte. Ende naer desen/is oock dit alletijt onderhouden/dat de Gouverneur selve/ met de voornaemste vanden Krijch-raet/op het stadthuys eens s'daeghs zijn ghecomen/ ende ghesproken hebben van dijnghen die den teghenwoordigen standt van saken aen gijnghen. Het welcke een seer pryselicke sake is/sonderlinghe in een belegerde stadt. Want door desen middel werden lichtelick de beginselen van swaricheden tusschen soldaten ende burgheren (die op sulcke tijden seer haest rijsen connen) wech-ghenomen/ ende indien van weersyden yet onwetens ende onversiens / tot nadeel van d'een ofte

d'ander

d'ander door misverstandt is gheschiet/ can t'selfde / sonder groote moeyte ende swaricheydt/verbetert werden.

De Magistraet dan/op dat het emmers aen hare neersticheyt niet en soude ontbreken/heeft van dien tijdt af altijdt tweemael des daeghs vergadert / te weten ten acht uren voor den middach / ende des na-maddaechs ten twee uyren.

Willugby begeerde vande Magistraet/ dat de burgherie sick wapenen / ende inde stadt op de straten hare wachte houden souden. De sake was soo verre gebracht/ dat de Hopmannen/ ende alle andere Amtliedē alreede waren ghekoren. Maer soo vele sick ontschuldichden / wt oorsaken datse geene wapenen en hadden / als die t'anderē tijden haer vande muytende Francoysen waren afghenomen/en isser niet meer naer gevolght.

Den acht eñ twintichsten deser maent/ is Thomas Morgan/ die eertijts Gouverneur vander stadt was gheweest/wt Engelandt weder ghekeert. Dese was vande Coninginne ende de Staten ghesonden/om in plaetse van Sr. Willem Drurij Gouverneur te wesen. De Staten hadden te voren ghesonden den Monster-heer Lancelot Parasijs / met last / om die vanden Krijghrade/ende de Magestraet aen te seggen/dat

het hare Majestept hadde belieft / weynige daghen gheleden haer ende den Heere Baroen Willugby aen te schrijven / harer Majesteyts goeden wille te zijn / dat Morgan Gouverneur wesen soude/tot welcken eynde sy ooc sonden de brieven van hare Majestept selve. Dat over sulcx sy niet en begeerden yet tegẽ hare Majesteyts wille in desen te doen. Dat daerom den Ridder Drurij de plaetse hadde inte ruymen aende voorschrevẽ Morgã/die seer haest met harẽ bestelbrief daer soude gesondẽ werdẽ. Den inhout der brieven vã hare Majest. aẽ Willugby/was dese: Haer verstaen te hebbẽ/ dat de Prince vã Parma voor hadde/Berghen op den Zoom te belegeren: Ende dz daerom het haer goet ghedacht hadde het Gouvernement vande stadt den Ridder Morgan te bevelen / op datse tegens het ghewelt des vyants mocht te beter versekert zijn: Dat hy over sulcx de goede handt metten Heeren Staten aenhouden soude/op dat Morgan van stonden aen inde plaetse van Drury mocht ghestelt werden/mits hy onlancx geledẽ haer vande Statẽ was gerecõmandeert. Dat sy gants niet en twijffelde vande ghetrouwicheydt ende cloeckheydt van Drurij / maer dat de langhe ervarentheydt die Morgan in krijchsaecken hadde/ ende de genegentheyt van het ghemeene volck tot hem de eenighe

oorsake was deser veranderinghe. Het gene de Coninginne segt vande ghenegentheydt des volcx tot Morgan ende vande recõmandatie der Heeren Staten/is alsso gheschiedt. Willugby en hadde Morgan ten besten niet besint. Daerom Morgan merckende/dat hy op de gonste van Willughby niet steunnen en mochte int behouden van het Gouvernement van Berghen / ende datter oock seer vele na stonden / heeft hy zijn beste ghedaen om de Magistraet eñ de Burgerie seer aenghenaem te wesen/door welcken middel hy oock de gonste vande Heeren Staten eñ met eenen brieven van recommandatie aen hare Majesteyt soo vande Staten als van de Magistraet van Bergẽ vercregẽ hadde. Ondertusschen hadde Willugby Morgan door eenighe practijcke van het Gouvernement gheholpen / ende Drurij daer in ghestelt. Maer want sulcx geschiet was sonder verwillinghe vande Staten / daerom hadden sy aen hare Majesteyt gheschreven / op dat niemant soude bestaen/sick in desen tegẽ haer bevel te stellen. Na de cõste van Morgan isser seer veel gheschils gheresen / niet alleen tusschen beyde de Gouverneurs/ maer oock onder de Hoplieden ende ghemeene soldaten selve.

De Enghelschen hielden het meer met Drurij dan met Morgan/ de Nederlanders

 eñ Schot-

ende Schotten volghden de syde van Morgan: Willughby droech Drury teghen Morgan: Daeromme gaf hy wel het Gouvernement vander stadt aen Morgan / maer stelde Drury over de schantsen: Segghende dat hy dit dede/ om dat hare Majesteyt alleene vande stadt ende niet vande schantsen gheschreven hadde. Morgan daerentegen beweerde / dat sulcx seer ongherijmt was/ overmits de schantsen ende de stadt aen een hinghen / ende noyt verschepden Gouverneurs en hadden ghehadt.

Het quam seer wel te passe/dat de Grave van Solms / ende den Generael Viliers wt Zeelandt aenquamen/juyst op dien tijt/ als de Gouverneurs (ter oorsaken van het Gouvernement) aldus twisteden/ om haer tot vrede ende eendracht te vermanen. Niet te min / Drury wert ghestelt over alle de schantsen vander Haven / ende Morgan over de stadt. De gene die het met Drury hielden / werden oock op de schantsen gelept. Drury quam seer selden inde stadt / selden sprack hy met Morgan / oft daer en rees altijts eenich ghekijf / ende claeghde oock seer vande Heeren Staten ende vande Magistraet. Dese oneenicheden mishaechden dē Heerē Statē grootelicx / te meer/ aengesien haer bevel soo opentlick werdt wederstaen. Een yeghelick vreesde/ ende was besorght

wat

wat hier af noch t'en laetsten soude moghen commen.

Den negen eñ twintichsten deser maent/ is den Impost vande wijnen ende byeren verpacht/ ende gheduyrende de beleghering-ghe / van allen betaelt ghelijck te vooren. Des daeghs daer aen/ heeft Willughby we-deromme eenen wtval ghedaen/ op de gene die int Noorden gheleghert waren. Doch hoewel hy byna den selfden wegh ingijnck/ die inden eersten wtval ghebruyct wert / en heeft daer mede niet sonderlincx wtgerecht. Want de vyãt handelde veel voorsichtiger/ ende droech goede sorge/om van achter Va-ribogaerts berch nz verrast te werden/ gelijc indẽ eerstẽ wtval geschiet was. T'voetvolc hout sick oft binnen de loopgraven vant le-ger/ost achter de heggen/die t'en naesten by t'leger waren,/eñ en vallen de onse niet meer aen als te vooren. Ons voetvolck stelde sick in slaghoorden ontrent een musquetschote vander stadt. De Ruyterie raecten noch-tans aen elcanderen/ eñ van weersydẽ wert d'apper gevochten. De onse houden hart aen / de vyandt wederstaetse mannelick: Elck doet zijn wterste cracht. Het peert van Poulp die de Vane van Willughby leyde wert onder hem gheschoten. Hy neemt stracx een ander om te wreeken zijn ver-lies.

E v Onder

Onder andere wert een Corporael van de Grave Nicolas cloeckelic vechtende gevanghen. Marcelis Bacr int schermutseren sekeren Albanoys bejeghenende/ende eerst met zijn sweert den selven onder de wapenen dweers doorsteken hebbende/ grijpt hem by den cop ende treckt hem met ghewelt wt het midden vande vyandt/met Peert met al / hoe seer hy oock socht te ontworstelen ende brengt hem so gevanghen af. Naer het volbrenghen van dese cloecke daet/ is zijn Peert onder hem doodt ghevallen / als het nu zijnen meester onghequest metten buydt in sekerder handt ghebracht hadde / want het was dweers doorschooten. De stucken die op de katte vande Minnebroers ende op de Steenbersche Poorte ghestelt waren speelden dapper / verschepden mael man ende peert inde lucht werpende. Maer de vyandt en flande daerom niet met allen / ende waren onghelijck meer van ghetale dan de onse. Het scheen dat het een eerenstrijdt ende niet om lijf ofte om leven te doen en was / alsoo van weder syden ghevochten wert. Den avondt ende de aencommende duysternissen hebbense alleen connen schepden.

De Ridt-meesters / Lieutenanten/ Cornetten/Quaertier-Meesters eñ Corporaels ende ghemeene Ruyters hadden al te

samen verscheyden schooten op haer wapenen ontfanghen. Doch daer waren weynich ghequeste / ende de meeste schade was onder de Peerden ghescheidt. Hoe het metten vyandt ghesteldt was / is my onbekendt.

Die van het Suyden hebben op den eersten dach Octobris begonnen haer loopgraven te maecken vanden Bal af tot de Lazarie toe. Twee daghen daer nae quam eenen sekeren Spaengiaert overghevallen / die eenen doorsteken hadde ende daerom over quam / gelijck hy seyde. So dese ghevraecht wert na de gheleghentheyt van het Leger/seyde hy / dattet sterck was dertich duysent Mannen / ende datter waren ghecommen ses Metale stucken/boven de welcke men alle uren noch andere vijftich verwachte. Datmen voor hadde de stadt met dese aen de Water-Meulen te beschieten. Sulcx dat hy scheen te bevestighen / het gheruchte van t'sestich stucken Gheschuts die in het Leger souden gecommen zijn. Dese wert gesonden na den Prince Maurits/ ende de Heeren Staten. Want Maurits Sone vandē Doorluchtigen Vorst den Prince van Orangien / was gecōmen inde plaetse vāde Grave vā Leycester die na Engelant was vertrockē, herboden zijnde van hare Majesteyt.

Dese

Dese jonge Vorst staet te worde een dapper wreker vande Moort zijns Vaders / en cloeck voorvechter vande Nederlandtsche vryheyt. Emmers heeft hy (daer toe de goede Godt noch voorder zijnen seghen gheve/ tot dienste des Vaderlants) d'eerstegeweest die den voorspoedighen loop vande Prince van Parma heeft gesteut/ en dien wyt vermaerden Velt-Heere ghedwongen / zijn leger van voor Bergen te doen opbreken ende wederom te brengen van daer hy ghecommen was/sonder yet wt te richten/daer hy nochtans niet anders en was gewent dan altijt te winnen en oock de geweldichste steden van Nederlant te dwingen. Nu aengesien den wal aen de watermeulen te swack was om t'Cannon te wederstaen/heeftmen den selfden bestaen te stijven ende dicker te maken. De Magistraet seynt wt deser oorsaken den Burgemeester Suplant na Zeelandt aende Staten/om te versoecken eenigen onderstant van middelen totter fortificatien / aenghesien de stadt in veel plaetsen seer swack was/onversien van gelt/van arbeyders en alderhande nootelicheden/ daer nochtans de vyant de selfde alle dage meer ende meer becijngelde / en zijn wterste beste dede om die te becommen.

Opden tweeden dach na t'vertrec vande Burgmeester begost de vyandt een schants

op te

op te werpen daer de Lazarie gestaen hadde/twelck so na de stadt was/datse lichtelic deselfde met haer hantgeschudt bereycken conden. Doen hielt alleman voor seker/dat de vyant oock van die cant de stadt beschieten wilde. Op den wech van Calmthoudt werden gesien groote menichte van wagēs eñ karren/ die de peerden nauwelic trecken en condē/ eñ met groote moeyte (soot scheē) na de stadt gedrevē werden. Beyde burgers eñ soldaten meynden anders niet /dan dat hier de ander stucken quamen daer van den overlooper gesproken hadde. Daerō vallen de Burghers aent maken vande borstsweeren tusschen de Woutsche eñ Bagijne-poorte/om ten minsten daer op de vest vrij te zijn voor t'hantgheschut des vyandts. Sy breken ooc af de muyrē vande Woutsche Poorte die noch te hooge waren/ op datse egeene schade en deden wanneer de vyandt daer op soude moghen schieten. Daer wert mede eenen wech gemaect door de hoven die aen den teen vande wal quamen/op dat de Ruyteren even wel beneden lancx de wallē souden mogen blijven rijden/ indien de vyandt de stadt beschoote. Maer dē vyant en was niet eens in den sin gecommen vande stadt te beschieten/hy en hadde oock met die wagenen geen geschut/maer schuytē gebracht hy loerde op wat anders/gelijc d'uytcomste ghelecrt

geleerdt heeft. Des daeghs daer aen/ het welcke was den sevensten Octobris/zijnder noch vijf ende twintich vendelen voetvolcx in het Noordt-legher ghekommen / vande welcke Overste was / de Grave van Egmont/soomen seyde. Dese voorsz. vendelen sloeghen neder op den leeghen Noordtgeest.

Daer is eenen Dijck int Noortlant by Beumoer/diemẽ eesterdijck heet/om dat hy t'anderen tijden met Eesters is beplant geweest. Daer hy aen Dorpannelandt comt/ verandert hy van name / ende wert den Dorpannelandtschen Dijck ghenaemt. Desen Dijck begint aen den leeghen Noordtgeest / ende loopende naer den Noortlandtschen dijck die aen de Zee comt/ schept eerst de polder van Beumoer / ende daer naer Dorpannelandt van het Noordtlandt af/ makende alsoo eenen drye-wech daer hy aen den Zee-dijck comt.

De Heeren Staten hadden over langhe desen voorsz. Dorpannelandtschen Dijck doorghesteken/op goede hope dat het water door het Geusegat in Dorpannelandt / ende aen Barlebas int Noordtlandt inloopende/ door het gat inden Dorpannelandtschẽ Dijc t'samen commende / ende een merckelicke scheuringhe makende / den vyant soude benomen werden den middel om op dẽ Noortlant-

lantschen Dijck te commen. De vyandt wert seer dickwils op den Orpannelandtschen Dijck ghesien/ alle gheleghentheydt seer neerstelick besichtende. De onse dencken stracx watter schuylde / en vermoeden sterckelick/ dat hy voor hadde een brugghe over dit gat te maké/om also op den Noortlandtschen dijck te gheraken / ende dien inhebbende/onse schepé te beletten/ datse onse Haven niet en souden moghen aen doen. Daerom wasser seer veel van desen dijck te segghen. Eenighe willen datmen hem t'eenemael slechten sal. Andere/datmé op den drywegh / die inde vergaderinge vande dijcké was/ een bolwerck op werpen soude. De sake wert met den Grave van Solms verhandelt. Maer also het eerste soude geweest zijn eenen al te grooten arbeyt en cost/ sonder eenige vrucht/ mits den dijck geeffét zijnde/beter dan te voren/den vyant dienen soude/ en dat het tweede nz sonder perijckel en was/wt oorsaken/dat de vyant so nae by lagh/en heeftmen geen van beyden gedaen. Dien nacht dan/welcken na dé x. Octobris volghde/nam den vyandt den dijck selve in/ leggende twee groote sloepé in t gat en daer mede zijn volck oversettende/tot dat hy/na eenighe daghen / daer een brugghe over sloegh. Op den selfden tijt / nam hy mede in den Matteberghsché dijck vande welcke

wy

wy hier vooren ghesprokẽ hebben / inden aenslach die hy opt Eylant vander Tholen gemaeckt hadde. Op desen Dijck brachte hy zijn gheschut / ende benam die vander Tholen de vaert op Hollant.

Aen het gat vander Tholen is den dijck op twee plaetsen door-ghesteken/ ende daer is mede een schants gheleght / diemen het Geusegat heet/nae seker gat dat Rolle inde eerste oorloghe daer ghesteken hadde / eer hy met zijn volck van Dragon daer ghesla-ghen wert: Het welcke geschiede inden Ja-re duysent vijf hondert lxxij.

Recht int gat vander Tholen lagen op ancker sommige Orlochschepen/ de welcke de vyandt dede ruymen met zijn gheschut/ het welcke hy op den dijck teghen over het Geusegat ghebracht hadde. Tegen over Barlabas lach den Admirael van Zeelant/ met noch een ander schip van Oorlooghe. De Viceadmirael Joos de Moor / den vy-ant/ alst dach gheworden was/op den dijck ghewaer wordende / lost twee ofte drymael op hem. Maer hy hadde hem inden dijck begraven/ sulcx dat het schieten van Joos de Moor niet veel en dede. De vyant had-de oock hier drye stucken gheplant: So dese begonden te spelen/ werden dese beyde sche-pen ghedwonghen haer vertreck naer Roo-merswael te nemen/ naer datse met eenighe

schooten dweers doornaept waren niet sonder verlies van eenighe scheepsoldaten ende matrosen. Sô onse Schepen wter Haven liepen d'eene naer Hollandt d'andere naer Zeelandt / heeftse de vyandt mede met zijn Gheschut bestaen te groeten. D'eerste niet teghenstaende datse al eenige scheuten hadden ontfangen/voeren nochtans deur/ende vervolchden hare reyse / twee vande leste zijn te rugghe ghekeert/vande welcke teene tweemael ghetreft was/ sulcx datter doodt ghêschooten was een Burghers Vrouwe met haer kindeken/het welc sy op de schoot hielt/ende noch twee andere soldaten vrouwẽ seer gequetst/ vande welcke d'eene haer rechterhant afgêschotẽ was/die niet lãnge/ na datse inde stadt was gebracht/ den geest gaf. Dit waren vande ghene die wt vreese des vyandts naer Hollandt ende Zeelandt vluchteden. Want in het beginsel van het belegh / hadden sommighe sulcken schrick/ datse meenden haer eenighe behoudenisse te wesen/ wter stadt te connen geraken. Welcken schrick niet en werr vermindert/ als de Hopmannen selve hare huysvrouwen met pack ende sack door-sonden. Die gasten oock / welcke gheen soldye en ontfinghen/ ende onder niemandts eedt en stonden / levende alleenelick vanden buyt in aller dertelheyt ende Godloosheyt/ verlietẽ de stadt

met menichten ende gaven ghelijck Mele-
koepen om paspoort te crijghen / op datse
haer wech maken mochten.

Ontrent den avont quammer een schip
wt Hollandt/na het welcke den vyandt veel
schooten schoot / doch daer en wert maer
eenen soldaet dootgheschooten / die by den
stierman aen het roer stondt. De Ruy-
terie claechde seer van Hoy voor haer peer-
den/maer de clachtẽ zijn strarx gestilt / door
dien daer Hoy ghenoech wt Hollandt wert
ghebracht. Ontrent dese tijt hadden de sol-
daten van Geertruydenberch ghenomen
eenighe schepen gheladen met delfs-bier/
boter/kase/peeckel harijnck ende olye / die
sy in onse haven brachten. Dese schepen
hadden bescheet vande Heeren Staten om
na Antwerpen ende na Breda te varen. De
Cooplieden saten te Geertruydenbergh ge-
vanghen/ ende haer bescheet hadden de sol-
daten daer aende galghe ghenagelt. De on-
se wilden dit nadoen ende oock schepen aen-
halen/maer het is haer vande Heeren Sta-
ten verboden gheweest/ende hebbent nage-
laten. T'goet dz de Geertruydẽbergenaers
hier ghebracht hadden / is door last vande
Staten den Cooplieden na het vertreck des
vyandts wedergekeert. De Staten sonden
die vander Tholen ververssching e vã peert
ende voetvolc/welcke aen Venus-dam te-
ghen

ghen over Roomerswael landen. Alsoo de vyant zijn beste dede om ons de haven ende vaert te benemen / die vander stadt doen mede haer wterste neerstichept om de selfde te behouden / maken daerom op eenen tijdt verscheyden nieuwe wercken / vande welcke het eerste op dẽ Noortdijck vande haven is ontrent vijf hondert vijf ende tachentich / voeten vande Noortschants na de stadt toe / ghenaemt de Papenmutse. Op den Havendijck aende Helste heeftmen een borstweere ghebracht. Stavast is begonnen S'nachts voor den xiiij^den. Octobris. Op den Noortlandtschen Dijck is een plaetse / diese Barlabas heeten een duysent een hondert ende vijf voeten vande Noortschants. Hier is den dijck in twee plaetsen doorghesteken. Dese gaten verhinderden alleen den vyant / dz hy zijn geschut nz en conde brẽgen om op de Noortschants te schieten. D'onse vreesende dz hy ten langen lesten oock hier deẽ mochte / gelijc hy int gat vanden Drieannelãtschen dijck gedaẽ hadde / nemẽ de plaetse selve eerst in / eñ werpẽ daer eẽ Schants op / die t'gemeẽ volc dẽ name vã Stavast gegeven heeft / om datmẽ hier staẽ eñ den vyant schuttẽ moeste om de havẽ te bevrijdẽ. Om de Schants in haest op te maken heeftmen vande burgheren ende sonderlinghe vande Backers ende Potbackers de Mutsaerdt

F ij ghehaelt.

ghehaelt. Maer want de plate die van Romerswael tot voor by onse haven strect/ seer hinderlick was den ghenen die lancxt daer ter haven in wilden / sulcx datse haren streeck al te naer aen het gheschut vanden vyandt nemen moesten / hebbē de schippers eenen anderen vaert ghenomen van achter Roomerswael om/ende quamen alsoo van't Suyden inde Haven / het welck veel min perijckels was. Want tusschen die plate ende den dijck/daer de vyandt zijn gheschut hadde/loopt de Schelde/ ende en is daer so heel wijt niet t'er oorsaken vande voorseyde plate/invoegē dat de schepen het geschut vā dē vyant niet myde, en conden. Des vyants gheschut stont van Stataſt weynich min als twee duysent voeten/ ende en conde het selfde niet naerder de mondt vande Haven brenghen / wt oorsaken van dese schants. Al hoewel hy dan na alle de schepen schoot/ die ter haven in quamen/en heeft nochtans noyt yemandt meer ghequetst / het welcke merckelick van God scheen te wesen.

Aen het Thoolsche gat leydt een verdroncken Polder / diese Brooloose heeten/ die sick Westwaert wtstreckt / tot aenden Steendijck toe.

De Staten van Zeelant hebben door desen Polder/ dicht aen den dijck van t' lant vander Tholen, een nieuwe haven ghegraven/

ven/die recht tegen over het Molsgat (een schantse soo ghenaemt) wt coemt inde Riviere van Eendrecht. Door desen middel is het Eylant ghesterckt / ende een seer bequame vaert ghevonden om nae Tholen te varen: Want door des vyant gheschut was het gat vander Tholen heel onveyl geworden. Van die tijt af en heeft de vyant met zijn gheschut niet met allen wtghrecht.

Acht Ruyters vande Bacxen/zijn met haer peerden na Lillo / op den derthienden Octobris afgheschepeept /alwaer sy wisten te landen/ende quamen ghereden ghelijck offe van Antwerpē gecomē haddē. Door desen vondt hebben sy drye Hopmannen van den vyant met al haer bagagie gheereghen/ die van Antwerpen naer het Legher trocken/ ende zijn wederomme te schepe mettē buyt na huys ghekeert.

Noch en was den twist van Morgan niet te niete. Den nacht/tusschen den xiij. eñ xiiij. Octobris/ is den doorluchtigen Vorst Mauritius/ metten Generael Viliers inde stadt gecommen. Willugby hadde Morgan ghedreyght vast te setten / sulcx datter niet dan merckelick quaet /van dit verschil scheen te willē comen. Dan de sake is door de comste van zijn Excel. aldus gemiddelt, Dat Willugby / so lāge hy tegēwoordich in stadt is/over al soude cōmanderē/als Lieu-

 tenant

tenant van hare Majesteydt: In zijn afwesen / Morgan: Drury soude vertrecken. Is nochtans ghebleven totter ontlegheringhe toe. Daer wert geseght/ dat de vyandt voor hadde het overblijfsel vande Suytlantschen dijck in te nemen / op een leg water door het verdroncken lant / twelc alsdã drooge valt/ om oock van die syde de schepen te beschadigen die onse haven soude willen aendoen. Men sach ooc merckelic int slick na Burchvliedt de voetstappen vande ghene die des nachts waren ghesonden gheweest om de plaetse te bespieden.

Op het Hooft werden Schantskorven gheset ende met eenen dry stucken geplant daer van het meeste een Koghel schoot van xliiij pont ysers / ende de twee minste van xvj pont. Alle de schantsen hadden ooc haer stucken/ die alle gelijckelic op dẽ vyant speelden/ als de schepen aenquamen. t'Geusegat en sloech mede geen swijck. Den dijck daer den vyant op lach was door den gestadigen regen ẽñ het over eñ weer-loopẽ vande soldaten soo diepe / dat sy niet en wisten waer eenen voet stellen. Sy en hadden noch delẽ noch stroo: De soldatẽ moestẽ in hare loopgraven inden regen/ onder den blauwẽ Hemel liggen / eñ daerenboven stondẽ de loopgraven vol waters. Het waeyde alle dage seer gheweldichlick. Sulcx dat de vyandt
wel

wel Berghen opten Zoom scheen te belegeren / maer dat de beleggers selve vanden wint/vanden regen/eñ allerley ongemack beleghert waren. Die vander stadt vanghen aen den Suytlantschen Dijck te flechten/ Maer siende dat sulcx te vergeefs was/ veranderen sy van voornemen. Aen het eynde vanden Dijck is een kreke. Alle de werelt oordeelde / datmen hier een schants opwerpen moeste/te meer / om dat aen dese kreke light een groot schor / daer het water seer selden op quam / eñ de kreke conde den schants voor een gracht tegen den vyandt dienen. De Schelde is oock hier niet seer wijt/ overmits het groote schor dat teghen over het Suytlandt light/daer eertijdts het Zeeusche Tolhuys op ghestaen heeft. Daer lagen hier wel schepẽ van Oorloge op ancker : Maer indien de vyandt s'nachts zijn gheschut op den Suydtlandtschen Dijck met zijn sloepen hadde ghebracht / soude de Wtligghers wel soo haest van daer hebben doen verhuysen / als hy voor Barlabas ende het gat vander Tholen hadde ghedaen.

Joos de Moor / Viceadmirael van Zeelandt/de plaetse besien hebbende/ seyde oock het selfde beneffens veel andere. Het ghebrack aen Arbeyders. Willughby wil dat de Burghers de Schants maken

souden. Maer de burghers vermoeyt we-
sende van al het wercken/ ende ooc ontsien-
de eenichsins den vyant/ die niet verre van
dese plaetse op het vaste lant zijnen Legher
hadde / vielen weygherich / segghende/
datmen onghelijck doen soude / wanneer-
men haer in soo grooten perijckel vanden
vyandt/so verre buyten de stadt wilde doen
wercken. Want dit schor was van Valc-
kenburch / drye duysent een hondert ende
dertich voeten. Valckenburch nu / was
vande stadt vier duysent voeten/ maken te
samen seven duysent een hondert ende der-
tich voeten.

De Heere Drossaert / de Burghmee-
sters/ ende beyde de Dienaren des woorts
Gods / te weten/J. Baselis de oude/ende
J. Baselis de Jonghe/ doen soo veel by de
burgheren / met haer te verthoonen wat sy
den Vaderlande schuldich waren / datse
seer ghewillichlick haren arbeyt aenghebo-
den hebben tot het volmaken van het werc/
belovende alle te samen sick gereedt te wil-
len houden / om te wercke te gaen / soo
haest als den Trommel slaen soude. De
namiddaeghsche Predicatie ghedaen zijn-
de / (want het was sondach) beghint den
Trommel te roeren / volghens de ordre by
de Magistraet gegeven.

De Burghmeester Suytlandt met ee-
nige

nige Wethouderen/ ende Jacob Baselis de Jonge met de Ouderlinghen der Kercken/ elck een spa inde handt nemende/ beghevẽ sick ontrent den avondt t'er plaetsen / daer men de schants maken soude/ ende werden gevolght byna van alle de burgeren. Daer wert oock een vane Ruyters mede ghesonden/ om de burghers te beschermen teghen den vyant / of hy vã Burghvliet af gecomẽ hadde. Maer alsoo het werck noch niet en was afghesteken / ende dat de ghene die het af steken souden / niet wel over een en quamen / en is van diẽ nacht niet met allen gedaen.

De Italianen / die ontrent S. Geertrupdt gheleghert laghen / niet wetende wat dit te seggen was/ reden vast over ende weer over/hier ende daer kijckende /wat die doch inden sin hebben mochten / diese met sulckẽ menichte op den Suytlantschẽ dijck/ (die recht tegen haer over lagh) sagẽ vergaderen. Men sachse op alle hoecken hare schiltwachtẽwt settẽ / al te samen inde wapen/eñ boven matẽ seer besich zijnde. Des anderen daeghs/het welcke was den seventhienden Octobris/ heeftmen met alle man bestaen te wercken / met grooter neersticheydt.

Opten achthienden Octobris/ hebben de onse wederomme eenen wtval ghedaen

aende Steenberghesche syde: Maer want de vyant sick binnen hielt sonder wt te comen/ zijn de onse oock wederomme in ghekeert sonder yet wt te richten. Die nacht welcke was na den twintichsten Octobris/ heeft de vyandt ghemeent listelick ons de Noortschants afhendich te maken. Daer van ick de gheheele gheleghentheyht wat naerder moet verhalen. Boven hebben wy ghesepdt / dat onse Ruyterie twee Spaengiaerts in ghebracht hadden / een dach ofte twee eer wy belegert wierden. Dese waren inde bewaringhe van sekeren Enghelschen soetelaer/daer eenen Grimston Vendrich van Basquevile zijn costen cochte. Door desen middel den Vendrich ende soetelaer te samen kennisse met de ghevangenen ghemaeckt hebbende / werden ten langhen-lesten vande selfde ernstelick aenghesocht om eenighen goeden dienst aenden Coninck van Spaengien te doen. Het welcke sy merckende / zijn ghegaen by den Heere Willugby / den selfden ontdeckende/ waer toe sy vande ghevanghenen versocht werden/eñ vraghende wat den Heere Willugby believen soude / dat sy in deser saken souden doen. Willugby belast hen / datse met de ghevangenen handelen souden van de Noortschants aen den Prince van Parma over te leveren. Na langen handel vã

ende veel woorden die sy met de gevanghe-nen hier over hebben ghehouden/ zijn sy ten laetsten met malcanderen verdraghen/over het leveren vande voorsz. schants/ als licht om doen voor den Vendrich / die dickwils het hooft vande wachte daer op was / als het vendel van Basquibile de wacht hadde.

Alle saken zijn so belept ghewozden/ dat de Vendrich eñ Soetelaer sic (so het scheen) verliesende / met brieven vande gevanghe-nen aen den Prince van Parma/ (aen den welcken sy al meer / desen aengaende/ uter ghevangenisse hadden geschreven.) Opten xx. Octobris metten donckeren / zijn gaen vinden den voorsz. Prince/ die daerom was commen vernachten op den leeghen Noort-geest/ hem aendienende/ dat alle dingẽ veer-dich eñ wel bestelt waren om het fort te le-veren.

Men seght / dat hy noch twijffelde van hare trouwe: Ende dat hy daerom seer veel vragens hadde vande schants/ vandẽ genen die daer op commandeerde / vã het krijghs-volck datter in was/ vanden middel om het selfde over te gheven: Dat hy daerenboven haer den eedt af nam / van datse ter goeder trouwen handelden / haer doende ontfan-ghen het Sacrament des Altaers / (want alsoo heeten de Papisten het heylighe A-bontmael des Heeren/ het welcke sy op hare

wijse hebben verandert.) Als hy nu/ gelijck ghenoechsaem van haer versekert was/gaf hy haer elck een gouden keten/ ende beloofde noch daerenboven elck een goede somme gelts / indien de sake gheluckelick mochte afloopen. Bestelt daer naer / een goede menichte van zijn wtgelesentste volc die met dese gaen souden / om de schants in zijnen name van haer te ontfanghen. Doet niet te min haer de handen op den rugghe met lonten binden/ ende voeght by elck eenen soldaet met eenen blooten pongiaert in de hant/om haer stracx te doorsteken/ indiē men het minste vermoeden op haer onderweghen krijghen mochte.

Willughy ondertusschen / voorsach de Schants wel met volck / ende leyde op de dijcken / die van weersyden aende grachten commen / een goet ghetal musquettiers. Ende in het Poortgien daer de vyant lancx in commen soude/doet hy hanghen een yseren schof / het welcke boven met een koorde vast was / op dat de selfde afgesnedē zijnde / eñ het schof nedervallēde/ den doorgant soude mogē benomē werden.

Alle saken dus bestelt wesende/verwacht Willughy de comste vāde vyant met groot verlanghen. Ten lesten commen sy voort/ ende treckende door het doorghesteecken Noordtlant also het leegh water was / vinden

den sy de poorte open/ ghelijck haer ghesept was van diese leyden. Daer is oock eenen al ghereet die haer in Spaensch vriendelick willecommen heet. Alsser nu ontrent vijftich vande voornaemste binnen waren / hout Willughby selve met zijn handt de coorde af daer mede het schof opghehouden wert / eñ verstopt alsoo dē inganck/ datter geene meer door en conden. Die van binnen vallen op de gene welcke inghelaten waren/daer van den meerderen deel zijn dootgheslagen ende d'andere ghevanghen. Grimston metten soetelaer/alsoo de gene diese bewaerden seer verschrict ende verslaghen stonden/zijnt ontspronghen. Als die van buyten saghen dat het bedroch was/ rucken sy met ghewelt de onderste pallesade om verre/ende doē eenen heeten aenval op de Schants. Maer en conden niet wtrichten/ door dien noch een tweede hekelwerck boven op de borstweere stondt /ende datse wel dapper werden ghegroet met het handtgheschudt van binnen. De vyandt siende hoe hy gevaren was stellet aent loopen zijn wapen wechwerpende. Die op de dijcken verborgen lagen/ springē wt met een schrickelick ghekrijsch ende gedruys den vluchtenden vyandt naeloopende/ende na datse tsamen op haer hadden gelost/ en dedē niet dan houwen/ steken/ ende slaen onder den hoop daer sy ten dicksten

waren/

waren. Middelertijt quam het water vast aen. Vele dan vanden vyant/ so sy meenen te ontvluchten/vallen inde colckē eñ grachten van het Noortlant/eñ verdrijncken haer selven. Daer zijnder bovē de drye hondert doot geblevē/ ende noch veel meer gequetst/ also men daer na wt eenighe ghevangenen verstaen heeft. De besonderste gevangenen waren dese: Don Jan de Mendoze een passelick gedaeght man / die in't Gasthuys van zijn quetsuyren is ghestorven. Ende noch eenen anderen Don Johan de Mendoze/die noch een jonck man was. Gregorio Vites/Christophoro de Porres/ Godefroy Gordon/Tristand Lignicabe / Alonso Idiaques/ al te samen Donnen/ ghelijckse de Spaengiaerts heeten / ende van goeden huyse.

Des anderen daeghs en sachwen in beyde de Leghers geen Vendelen vliegen/ het welck gehouden wiert : Als of de vyant daer mede zijn rouwe over het verlies van zijn volck te kennen ghegheven hadde. Die twee Spaensche ghevangen zijn opgehanghen / by vonnisse vanden Krijghraet/ om datse ghevangen wesende/ den Vendrich eñ den Soetelaer tot verraderie hadden versocht/dragende also de straffe van hare verkeerde trouwe / diese haren meester hadden willen bewijsen.

Wt desen aenslach is voor ons veel goets gevolght. Want hier door waren wy t'eenemael versekert tegẽ alle verraderie/mits de vyant/dus bedrogen zijnde/oock de rechte Verraders (indien daer eenighe hadden moghen wesen) niet en soude hebben willen geloovẽ. Hoewel nochtans alle de werelt inGrimston eñ dẽ Soetelaer berispte/datse de Religie versaect / eñ eenen valschen eedt gedaen hadden/sulcx datse oock by haer eyghen Natie / den meesten danck niet en behaelden. Tis waer/ sy loochenen dat sy't ghedaen hebben/ maer nochtans seghtmen voorseker/dat eenen treffelickẽ man in Engelant (also sy daer henen gereyst warẽ/om vergeldinge voor harẽ dienst vande Coninginne te verkrijghen) op dese wijse / haer aen hare Majesteyt heeft gherecommandeert.

Daer zijn vele ghewichtighe redenen/ (seyde hy) alderdoorluchtichste Vrouwe / om welcker wille dese behoorden vereert te worden met eenighe heerlicke gifte: Want indien sulcx bekommen die maer het lichaem hebben ghewaeght / wat salmen dan dien doen / welcke alle beyde ziele ende lijf in de waeghschale ghestelt hebben?

Wt Enghelandt krijghen wy seker tijdinge/dat het overschot vande Spaensche Vlote

Vlote ontrent Schotlandt ende Yerlandt gestranght/aen de ondiepten gesteken/ende door groote stormwinden (ghelijck door de machtige hant van God Almachtich selve) meerderendeel was t'onder gebracht: Dat mede t'eenemael om hals gecomen/oft ghevanghen waren/ die sick hier ende daer in Yerlandt aen landt begheven hadden. Sulcx datter maer seer weynighe schepen metten Hertoge van S. Lucas/haer beste deden/om achter om in duysent perijckelen ende vreesen/ naer Spaengien te loopen. Daeromme heeftmen met het luyden van de groote klocke de Ghemeynte inder kercken opten xxj. Octobris/te samen geropen/ ende God opentlick/voor ende na den middach/met danck-predicken ghelooft. Ende des abondts /heeftmen het groot gheschut rontomme de stadt/eñ op alle de schanssen afgheschooten: De soldaten insghelicx al te samen op de vesten vergadert zijnde hebben verscheyden reysen alle haer roers ghelost. Ondertusschen en hoordemē/noch en sachmen van al het steken der Trompetten/van al het trommelen/ende van al het luyden der Clocken. De andere die geen roers en voerden/ bonden aen haer pijcken elcke reyse eenen nieuwen bondel van stroo/ daer in sy het vier staken/verheffende alsoo hare pijcken om hooghe/ ende daer mede

drillende

drillende/invoeghen dat het scheen / dat de gheheele stadt / ende alle de forten in enckel vyer stonden : Want boven dit vieren van de soldaten / waren allesins op de puncten vande vesten / ende binnen de stadt pectonnen opghereckt. De soldaten riepen den vyant toe / dat de Spaensche Vlote quam om haer de Noortschants te helpen winnẽ. Van die tijt af/ begost den vyant meer ende meer te flauwen.

Een seker schip / geladen wesende met koorn/soo het meende in de Haven te commen/wert door den geweldighen wint gheworpen op het Noorden hooft dat eertijts met de soutketen was afghebrandt. Hier op en dede de vyandt niet dan schieten/doch en raeckte niet meer als drymael / sonder nochtans yemant te quetsen/het schip wert ten lesten door de neerstichheydt ende cloeckheydt vande schippers binnen gebracht. Het was alle daghe te vechten/ ja alle uren wasser wat nieus te siẽ op het pleyn dz tusschen de stadt ende des vyants leger was. Maer de Burghers door het geduyrich arbeyden moede ende mat zijnde / claghen datse niet langher so wercken en conden daerom versocht den Gouverneur Morgan aende Magistraet/dat elcken burger na zijn macht op schattinghe soude ghestelt werden / om met dat gelt de wercken te besteden. De Burch

meester Manteau doet den Breeden-Raet vergaderen/ ende draegt haer de begheerte vande Gouverneur voor. Desen Breden-Raet bestaet wt den Nieuwen Raet/dat is/ dē tegēwoordigē Magistraet/ wt den Oudē-Raet/dat is/alle de gene die aen de stadt als Burgmeesters/Schepenen ende Rentmeesters hebben gediēt/ eñ wt Raetslieden/ dat zijn de gene die vande Ambachten ghekoozen werden / om haer plaetse in desen Breeden-Raet te houden. De begeerte vanden Gouverneur wert eyndelick goet ghevonden/ende door desen middel werden de burgeren van het wercken ontslaghen. Datter noch te makē was/ wert besteet eñ vande annemers volmaeckt/volghens het besteck/ daer op sy het aenghenomen hadden.

Ende soomen gebreck van deylen hadde/heeftmen alle de Timmerlien wijnckels aenghesprokken / ja noch daerenbovven sommighe Leufven ende nieugeleyde Solders hier ende daer ten behoeve vander fortificatien afghebroken/ welcke na de ontlegeringhe der stadt/ van stadts weghen zijn betaelt ende wederom op ghemaeckt. Doch so dat noch niet en hielp / ende datter noch meer dinghen gebreck waren/is de Burchmeester Suytlandt opten xxvj. Octobr is naer Hollandt ghesonden/niet alleen aende

Heeren

Heeren Staten / maer oock aenden eersa-
mē Raet der stede Dordrecht/die ons groo-
te vrientschap geduyrende ons belegh heeft
beweesen : In de ledighe huysinghen van
Jan Dajale waren sommige Schotten ge-
logeert/eñ so sy vast wtbreken al dat bran-
lick is/ ende onder andere sekeren balc daer
het dack opsteunde / vallen de huysinghen
om verre/sulcx datter een ofte twee daer on-
der doot bleven. Doch daer wert vā stonds
aen op lijfstraffe verboden/ dat niemant yet
meer aen eenige huysen breken soude.

Op de vesten vande stadt ende vande
Schantsen werden Pecktonnen vol houdt
strop en spaenderen ghesteldt/om die aen te
stecken ende licht te maecken indien de vy-
andt erghens yet hadde willen op de stadt
aengrijpen. Op den seven ende xx. Octo-
bris heeftmen de Marckt met de groote
Clocke ingeluyt. Niet om datmen meynde
datter veel Cooplieden cōmen souden/maer
de stadt is ghehouden sulcx jaerlicx te doen/
om het recht vande selfde Marct niet te ver
liesen. Gheduyrende dese vrije Marct
te weten ses wecken lanc/ mogen alle voor-
vluchtighe in stadt vryelick commen (wt-
ghenomen straet-schenders/die ghebannen
zijn/ofte andere vyanden des landts) noch
niemandt en mach van eenighe schuldt
gemaent worden/dan die op de selfde marct
 ghemaeckt

gemaeckt is. Des daeghs daer aen is zijne Excel. inde stadt ghecommen / om met zijne teghenwoordicheydt de soldaten en burgers moet te gevē/ eñ sonderlinge om de fortificatien te besichtigen/ eñ op alles ordre te stellen. Op den selfden dach was de schattinghe(daer van hier vooren gesproken is) merckelic beswaert / eñ verhoogt: Het welc den burgheren gantsch niet aen en stondt. Daerom soo verstaen werdt/ dat de Heeren Staten in't Eylant vander Tholen warē/ zijn den Burghmeester Manteau eñ Willem Fransz Outburghmeester aen haer gesonden. Dese zijn met het ghevolgh van zijne Excel. des avonts ten thien uyren voor by des vyants gheschut/ nā Venusdam gevaren/ ende brachten soo vele by de Heeren Staten te weghe/ datse op den dertichsten Octobris beloofdē haer totter fortificatien van Bergen te willen verstrecken tot drye duysent guldens toe / daer van sy achthien hondert guldens stracx telden. S'daegs na des Burghmeesters vertreck/verliet de vyant den Matteberghschē dyck. Die vandē Eylande gewaer gewaer werdende/steken het Leger in brant daer hy stillekens wtgescheyden was / sonder t'selfde te branden. Morgan brengt te weghe/dat die vande ses Gilden op het stadthuys by gebeurten waken met eenē Wethouder. Den tijt naecte

vast

vast dat de vyandt met grooter schande/eñ geen minder schade soude moeten opbreké. Want geene hope vande stadt hebbende/en was anders niet voor handen/ dan dat zijn Legher/ door het geduyrich wtvallen ende schieten van die vander stadt/door ghestadich quaet weder eñ regen/mitsgaders door siecten die alsdan volgen/t'eenemael allenxkés soude werdé t'ondergebracht. Daerom verliet hy op den xxx. Octobris den Dijck van het Noortlant. Die van t'Geusegat werdé zijn vertrec eerst gewaer/eñ roepéde aenden dijck met hare schupten/ en vinden sy niemandt dan eenen Hooghduytsch/ die wel hertelic lagh en sliep/ welcke opgewect zijnde/eñ siende dat hy eñ den dijck van zijn volck heymelick was verlaten/ viel op zijn knien eñ badt zijns lijfs genade. De brugge/die over het gat van Dryannelant ghe-slagen was/breken de onse terstont af. Den nacht die tussché dé 30. eñ 31. Octob. was/ quam de vyant met xiiij. groote sloepé van Burghvliet afgevaren/ om op't water wat te rooven. Maer niemant dan eené armen Visscher van Roomerswael gekregen hebbende/keerdé sy wederom/ op dé middach/ van daer sy gecomé waré. Onse Oorlogh-schepen/ hoewel sy onder seyl waré/en konden haer niet beseylen. Want sy roepden met alle man/koosen de ondiepten/ende het

was gantsch stil. Zijn Excel. de Grave vā Solms/ Barnevelt/ Egmond/ Valck/ Vosberghen / met meer andere/ quamen dien dach oock in de stadt. De soldaten/ om de Heeren te toogē hare kloecmoedichept/ doē eenē wtval in't Noordē vander stadt / maer het was te ṽgeefs/ de vyant en quā niet wt.

De Burgherschants en was noch niet volmaect. Het gelt / daer van wy gesproken hebben/ vande Heeren Staten verkregen zijnde/ is de schattinghe vermindert/ eñ het werck voorts aen eenighe huysluyden besteet.

De onse stellen op het Boeren-verdriet twee stucken gheschuts/ ende schooten daer mede door de Valeye / die tusschen den hooghen ende leeghen Noordtgheest is / in des vyandts Legher wel dapper / sulcx datse dickwils met een schote (ghelijck als naderhant vande gevangenen is verstaen) tentē/ oxhooft wijns/ tonnē byers/ eñ noch sommige menschen om verre wierpen. Teghen dit schieten / sette de vyandt dese Valeye vol schāts-korvē / maer het hielp seer weynich/ daer moestender alle dage veel struyckelen. Ondertusschen loopt een gheruchte/ sonder datmen den eersten man wist/ dat de vyant wt Holwegen een mijne hadde ghemaeckt/ tot aen stadtsveste / om eenich quartier van den Wal te doen sprijnghen. Ende hoewel

alleman

alleman dat voor geck achtede / doen noch-tãs t'water vãde Suytveste des nachts voor den 7. Novemb. eenen gheelen voet was v̄-mindert eñ leeger gewordẽ / wert die leugen voor waerheyt aenghenomen. Willugh-by selve met zijn tween ofte dryen / ghinck reghelrecht naer Holweghen toe. Desen wegh is soo diepe / datmen gheen spijsse en soude connen ghesien vande ghene die daer in waren / hoe hooge dat se oock de selfde op steken mochten. Niet teghenstaende dan dat de vyandt dicht daer aen op S. Geer-truydtsbergh lagh / de Heer Baroen en is nochtans niet eer wederomme nae de stadt ghekeert / voor hy en hadde met zijn eyghen ooghen desen diepen wegh van boven wel besien / ende bevonden datter gheene ghe-reedtschap / noch lijckteecken van Mijnen te vinden en waren. Lacroy Capiteyn vande Mineurs / meende datter eenighe Aderen onder inde aerde waren / langhst welcke het voorsz. water erghens verloopen was.

Den neghensten Novembris / quam de Grave van Noorthomberlandt / ende den Generael Norrits / met een groot ghe-volgh van Edellieden wt Engelandt. Men heeft alle het gheschut / cleyn ende groot / afgheschooten / ende de groote Klocke ghe-luyt t'harer aencoemste. De Grave was

gecomen om Nederlandt eñ Bergen opten zoom te sien. De Generael Norrits was vã hare Majest. gesondẽ aende Heeren Statẽ/ om vãde selfde ondstant voor Don Antonio Coninc vã Poortegael te vsoeckẽ. Want de Coninginne was besich met een gheweldighe Vlote toe te rusten/ om Don Anthonio weder in zijn Rijck te helpẽ/ daer wt hy onlancx geleden vanden Spaengiaert verdreven was. De Cornette Uchtenbroeck met 5. ofte 6. peerdẽ/ reedt met eẽ volle galop ter poorten wt na den Sandtwech tot voorby des vyants Leger eñ grepẽ daer 2. ruyters/ ende eenẽ soetelaer met zyn karre vol biers/ die sy spijts de vyant voorby zijn Leger met haer in stadt brachten. Maer om den jonge Grave met een vreemt schouspel te vermaken/ isser eenen wtval by d'Engelschẽ voorgenomen teghen des anderen daechs. Wt de mijne die aende Poepertooren is viel het voetvolc op het leger des vyãts/ want over de gracht wert in aller haest een brugge geslaghen. Dese schermutseerden aen Holwegen met de Italianẽ die op S. Geertruytsberch lagen. De Peerden vallen ter Woutscher Poorten wt. Parker hout halte op den Wijngaert-berch: Poulij begeeft hem op het vlacke na Burchvliet. De Baren en waren daer niet/ want mẽ haer de wete vandẽ wtval niet gedaen en hadde. De Hoochduyt-

schen die op dẽ Raberch lagen/cõmen af int velt dz dicht onder dẽ berch lach/ eñ allenxkens naerdereñ blijvẽ nz verre vande Wijngaertberch staen. Vele begaven sick achter de heggen eñ canten/d'andere loockten ons volc vast wt/hopende dat onse Ruyters wel souden onthaelt werden vande gene die achter de heggen eñ canten gelegt waren. Veer met hẽ nemende dertich mãnen te voet/oft daer ontrent/drijft de Hoochduytschen van achter haer voordeel. Parker valt hier op aen/eñ d'arme Duytschẽ tot op dẽ Raberch vvolgeñ maect datter nz vele af en quamẽ.

Een jonc Edelman met namẽ Sarli Capiteyn vã eẽ vendel voetvolcx te peerde zijnde eñ met Parker dẽ aenval doẽde/wert gevangẽ/mits zijn peert eẽs loops tot int middẽ vant leger doorliep/sonđ dz hyt op houdẽ conde/is daerna v̄wisselt met Don Jan de Mẽdoze/ beyde vast vã eenẽ ouderdõ zijnde. Alle d'overloopers seydẽ eendrachtelic dz de Prince van Parma voor hadde het leger op te lichtẽ. Op dẽ xj. Novembris werter eenẽ generalẽ wtval op de Steenbersche syde gedaẽ vã alle de Ruyters eñ knechtẽ/weynige wtgenomẽ/om de wachtẽ aende Poortẽ eñ op de vesten hier eñ daer te besetten. Op dẽ selfdẽ tijt liet sic voor de Overste Balfoort met ses honđt wtgelesen mannẽ/so Nederlands als Schotten hier vanđ Tolen vindẽ. Capi-

teyn Veer / leyde de voorloopers die den schermuts beginnẽ soudẽ. De Ritmeester Marcelis Bacx / met zijn harquebusiers/ hielt recht op des vyants Leger. Balfort stelde hem in slaghoorden op den Steenberghsehẽ wegh: die vander stadt op't velt dat ter rechterhant van desen wegh / na het Weste light. De Lanciers reden wat t'er syden af na den Sandtwegh. Het voetvolc dat met Veer voor wt was gavẽ geweldich vyer op den vyant/ die hem boven de borstwerẽ van't leger bloot toonde. Eenige ruyteren vanden vyant wtcommende/ werden heerlic met hantgeschut gegroet/maer liepẽ stracx weder na haer Legher/so haest als sy een of twee van haer peerden sagẽ tuymelẽ. Dus liep dẽ tijt vast deur/ sonder dat sick de vyant ergens bloot gaf/maer hielt sic binnẽ zijne begravingẽ/ die te sterc waren om van ons volck overloopen te worden. Daerom keerẽ de onse weder in stadt/achtende datse genoech haddẽ ghedaen met twee gantsche uyren lanck den vyandt te beroepen/ eñ zijn Leger gelijc wel half bestormt te hebbẽ. Vã het voetvolc dat met Veer was/isser 4. doot gebleven eñ 12. gequetst/die de vyant vã wt zijn leger geschotẽ hadde. Des nachts tusschẽ dẽ 11. eñ 12. November/steect de vyant het Noortlegher/ eñ t'Slot van Halteren in brant/eñ ontrent dẽ 10. uyrẽ voor middagh

op

op dẽ 12. Novemb. vtrockẽ sy vandẽ Ryssel-berg/ eñ vandẽ Noortgeest/ wãt daer haddẽ sy so lange in slaghoorden gestaẽ / tot dat de hutten vbrant warẽ/ eñ haer bagagie na het Suydẽ gevoert wert. Geheel dẽ wegh lanx welcken sy na t' Suydẽ trockẽ/ sachmẽ hier eñ daer maer het opperste vande Vendels/ mits de heuvelẽ eñ sant bergẽ: Maer so sy aẽ dẽ Bal begondẽ te comẽ op dẽ wegh vã Hu-bergẽ/ die aen't bosch van Bergẽ comt/ daer moesten sy haer bloot gevẽ/ sulcx datmẽ niet alleene de Vendels/ maer ooc haer gantsche slagh-oorden seer bescheydelick conde sien. Want sy en conden noch van heuvelẽ/ noch van boomen ofte heggen bedect zijn. Hier werden sy wel dapper gequelt / vande stuc-kẽ die op de katte vande Boschpoorte ston-den. Het was een ghenuchte om sien/ hoe haer slagh-oorden door ons geschut t'elcker reyse ghebroken werdt/ tot datse eyndelick het statelick ende ordentelick trecken lieten varen/ ende haer van elcanderen scheyden-de/ so langhe met eenen vollen loop gelijcke-lick liepen/ tot datse tegen ons schieten/ met de naeste heuvelen/ die in't bosch zijn/ bedect wierden. Den ghebeelen navolghenden nacht/ en hoordemen niet dan trompetten/ trommelen om te vertreckẽ/ ende het hitsen ende hapen vande waghen-liens/ die de ba-gagie weghvoerden. Voor den dageraet

saghmen

saghmen ooc het Suytleger aen allen kanten in brant staen/Ende sy trocken reghelrecht na Calmhoudt/ stellende hare schildtwachten op verschepden bergē / om haer te waerschouwen/so die vander stadt wtvielē. Alst claer dach gewordē was/trect Willugby met xxj.bendelen voetvolcx / eñ met alle de peerden ter Woutscher Poorten wt/met hem nemende twee Falconettē. De schiltwachten vanden vpandt dat siende/packen sick wegh: De onse nemen stracx in des vyants Trencheen ende Legher : Het voetvolck bleef op den Rabergh staen: De ruyterie rennen den vyant na/ eñ comen aē den hindertocht/jouwende/ eñ geckēde met den vyant/ op dat hy wt spijt /hem keeren ende vechten soude. Maer alsoo dat al om niet was/keerden sy wederom. Want het was haer genoech datse het Legher/van sulcken Koninck / hadden verweten zijn schandelick vertreck/ het welck niet veel beter en was/dan of sy wegh geloopē hadden:Weynige/ die noch int Leger gevonden waren/ werden hier eñ daer dootgeslagen/wtgenomen twee ofte drye vrouwen/ welcken het leven geschoncken wert.

De Heere Baroē Willugby/dede t'samē in eenen rijnck roepen / alle de Ritmeesters eñ Hopmannē:Eñ also de Ritmeester Marcelis Bacx absent was/den vyandt met een

eel ruyteren naghereden zijnde/ dede hem en goede wijle soecken/vã meeninge zijnde em mede van wegẽ zijn vroomicheyt/ gelijc ndere/ te vereeren. Maer want hy niet voort en quam/eñ de Ceremonie/ die hy ge-ruyckẽ wilde/geen langer uitstel en mocht ydẽ / dewijle hy't begeerde te doẽ so men de yant noch in't gesichte hadde/sic keerende a Veer/Knolles/Parker/eñ Poulij/ die vã ijn natie waren/ eñ ooc mede na dẽ Ritmee ter Paulus Bacx/eenẽ Neerlander wesẽde/ eyde haer: Want het een oude eñ prijselicke ewoonte is/dat die sic inden krijgh/ kloec-kelic eñ mannelick verthoont hebbẽ/eenige edachtenisse vã haer kloechz eñ vroomichz enieten: Eñ dat ick selve met mijn ooghen esien hebbe/dat in u al te samẽ zijn/ alle die deuchdẽ/welcke vereyscht werdẽ in eerlicke Ridders eñ kloecke soldatẽ/daer van ick tot getuyge roepe dẽ vyant selve/ die daer henẽ trect / eñ dickwils t'zijnder grooter schaden heeft bevonden/wat voor krijghslieden ghy zijdt : Onse doorluchtichste Vrouwe hare Majesteyt van Engelant (wiens bevel ick in desen/als harẽ Lieutenãt eñ Stedehoud/ doe) vereert u al t'samen met het Ridder-schap:Eñ elck int besonder metten sweerde soetelic op hare schouderẽ rakẽde:Ontfanct (seyde hy) het gedencteeckẽ van hare Ma-jesteyts seer goeden wille eñ genegentheyt/ het

het welcke ghy met uwe kloeckheydt hebt verdient. Sy bedancte hem hoogelicx/ende swoeren al t'samen/datse sic altijt soudē dragen gelijck eerlicke Ridderen toestaet/ God Almachtich aenroepende tot eenen wreker/ indien sy eenen valschen eedt doen.

Maer burgers eñ soldaten / mannen eñ vrouwen/jonc eñ oudt/eñ al watter in stadt was/borsten t'er poorten wt / eñ liepen elck om s'eerst na t'leger vandē vyant/doorsnuffeldē al watter was/ sagē met groote verwōderinge aē de grootte van t'begrijp des legers/eñ al t'werc datter gemaect was/ende maecten ooc elck zijnē buyt. Want in beyde de Legers/hadde de vyant gelatē menichte van schoppen/spaen/houweelen/karrē/tonnen/musquetten/ roers/spijssen/ harnassen/ stormhoepen/ eñ van alderhande wapenen/ ende gereetschap. De soldaten ende arme burgers/ vonden daer brants genoech voor den geheelen winter. Want de stijlen/balcken/ende spannagie/daer mede sy haer hutten (daer van seer vele passelick groot waren) ghemaeckt hadden/ waren maer ghebleystert/eñ van buytē wat gebrant. Want so het stroo ende riet verbrant was/ hielt de vlamme stracx op.

Over de gheheele stadt was wtermaten seer groote blyschap / om dit haestich ende onverwacht vertreck vanden vyant. Ende

want

want het den Christenen betaemt / de eere aller weldaden toe te schrijven/den ghenen/ van wien sy ontfanghen zijn/ heeftmen den sesthienden Novembris God Almachtich opentlick gedanckt / van weghen de groote verlossinghe. Ende den volcke is vanden Predicstoel/door de Bedienaers des Godelicken Woorts/voorghehouden: Dat God alleene te dancken was/ die de stadt hadde bewaert voor alle ghewelt/ende listige aenslaghen des vyants. Daer is mede gebeden voor den welstant der kercken ende der stadt/ende voor alle de gene / onder welcker macht God ons ghestelt heeft. Is daer na by der Overheyt goet ghevonden/ ende vander Puyen afghelesen / datmen eenen jaerlicschen Vyer-dagh houden soude op dē derthienden Novembris / op welcken dagh den vyant vertrocken was. Des avonts gijnck het op een vyeren. Men conde noch hooren/noch sien/van al het schieten/beyde vande groote stucken ende van het hantgeschut / van het blasen der trompetten/slaen der trommelen / luyden van alle de klocken groot eñ kleen/van't beyardē/van't juychen eñ roepen. Op alle hoecken/beyde binnē de stadt eñ op de vesten/ stonden menichte van pecktonnen en brandē/nergens en wasmen vry van alle de vyerpijlen die inde locht geworpen waren ende weder neer-vielen.

De stadt

De ſtadt hielt een groote maeltijt/daer te gaſte waren den Heere Baroen Willugby/ dẽ Gouverneur Morgan/ de Ritmeeſters/ de Hopmannẽ/oude Wethouders/eñ alle de treffelicſte vander ſtadt. Cortelic daer en is niet onderlaten van t'gene mẽ gewoone is te doẽ in publijcke triumphẽ eñ vyeringẽ. Naderhant heeft de ſtadt wtghedeelt onder de Ritmeeſters ende Hopmannen / groote viercante gouden penningẽ/ met ſtadtſwapen/en de den naem van dieſe gheſchoncken waren/mitſgaders de oorſake waerom.

Maer om dz de vyant nz en ſoude ſchijnẽ/ niet met allen wtgericht te hebben/ gaet hy Rooſendael eñ Calmthout ſterc maken/om ons volc in te houden/ dz is om den moor te waſſchen/ghelijckmen ghemeenelick ſeght.

Dit is nu / mijn Heeren de geſchiedeniſſe vã onſe belegeringe eñ ontlegeringe. Het is onſer aller amt eñ ſchuldige plicht/nz alleen deſe over groote weldaet Gods Almachtich te bekennẽ/maer oor ſonder ophoudẽ rechte danckbaerhz met eẽ recht geloove in God/eñ beteringe onſes levens dadelic te betoogen. T'welcke / op dat het geſchiedẽ mochte/ en ſal nz nalatẽ dẽ eeuwigen Vader onſes Heeren eñ Salichmakers Jeſu Chriſti geduyrichlick van herten te bidden.

